

III RIIGIKOGU

2. istungjärk. **Protokoll nr. 24 (14).**

1926. a.

III Riigikogu koosolek 26. novembril 1926. a. kell 17.

Kokku on tulnud 96 Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: Riigivanem **J. Teemant**, sõjaminister **J. Soots**, välisminister **Fr. Akel**, rahaminister **L. Sepp**, haridusminister **J. Latik**, teedeminister **A. Kerem**, põllutöominister **O. Köster**, töö-hoolekandeminister **O. Tief**, kaubandus-tööstusminister **K. Kornel**, kohtuminister **J. Sepp**, riigisekretär **K. Terras**.

Päevakord:

1. Tallinna linnale Kentmanni tänava laiendamiseks riigi maa-ala võõrandamise seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

2. Mõisate inventari võõrandamise puhul ülevõetud kuid maaseadusega mitte võõrandatud varanduste eest tasumaksamise seadus — Riigikogu liikmete **C. Schilling'i** ja **V. Hasselblatti** ettepanek.

3. Maaseaduse täiendamise ja muutmise seaduse muutmise seadus — **K. Tamme**, **V. Vessart'i**, **A. Tõllassepa** ja **J. Vestholm'i** ettepanek.

4. Vallavolikogude valimise ja vallavolikogude ning vallavalitsuste korraldamise seadus — III lugemisel.

5. Lagedi jaama territooriumi laiendamiseks maa sundvõõrandamise seadus — III lugemisel.

6. Maaseaduse täiendamise ja muutmise seaduse muutmise seadus — III lugemisel.

7. Linnade eelarvete ja aruannete kokkuseadmise ja trahteri- ning lõbustumaksude tähtaegade muutmise seadus — II lugemisel.

8. Valla- ja maakonna omavalitsuste sissetulekute, väljaminekute, eelarvete ja aruannete ajutise seaduse täiendamise ja muutmise ning maalasuvate liikumata varanduste maksuseaduse muutmise seadus — II lugemisel.

9. Ajutise aleviseaduse muutmise seadus — omavalitsuse komisjoni ettepanek.

10. Maaseaduse §§ 15., 20., 22. ja 23. muutmise seadus — maakomisjoni ettepanek.

11. Eesti ja Tshehoslovakkia vahelise tsiviil- ja kaubandusõiguse alal vastastikuse kohtuliku kaitse ja abiandmise konventsiooni ja selle lõpuprotokollide kinnitamise seadus — väliskomisjoni ettepanek

12. Eesti ja Tshehoslovakkia vahelise väljandmise ja kriminaalasjus kohtuliku abiandmise konventsiooni ja selle lisaprotokollide kinnitamise seadus — väliskomisjoni ettepanek.

Koosolekut juhatab abiesimees **M. Martna**.

Sekretäri kohal abisekretär **O. Liigand**.

Koosolek algab kell 17.10 min.

1. Päevakorra Juhataja M. Martmuutmise. na: Avan Riigikogu koosoleku. Päevakord on Riigikogu liikmetele kätte saadetud.

A. Anderkopp (töer): Teen päevakorra kohta ettepaneku, praegune päevakorrapunkt 6-es võtta 3-ks päevakorra-punktiks. Seda ettepanekut põhjendan ma järgmiselt: meil on õieti tänase päevakorraga Riigikogul teatud erakordne sündmus ees. Riigikogu on arutanud ja juba I ning II lugemisel vastu võtnud seaduseelnõu, mis puudutab kirikumaade küsimust. Pärast II lugemisel vastuvõtmist on Riigikogu otsustanud selle küsimuse komisjoni kaalumiseks anda, Komisjon on küsimust kaalunud ja tarvilikuks pidanud valitsuselt andmeid nõutada. Nende nõutamine on muutunud keeruliseks, ja komisjon on kõik kätte saanud, kuid mis saamata jäid, need on andmed ise. Saadi küll ühed andmed, mis pidid valitsuse omad olema, kuid siis tuleb hiljem valitsus uuesti ja seletab, et need andmed ei olevat valitsuse andmed. Valitsus seletab, et selleks, et saada õigeid andmeid, peab väga keerulisi teid käima ja võib olla isegi maamõõtjaid uuesti välja saatma. Kuid austatud Riigikogu liikmed teavad väga hästi, et nüüd talvel on maamõõtmine teatud raskustega seotud. Nüüd oleme uue keerdküsimuse ees, nimelt selle läbi, et uue seaduseelnõuga on välja tulnud, kuna teise seaduseelnõu kohta, mis I ja II lugemisel vastu võetud, veel seisukohta võetud ei ole. Oleks loomulik, et esimese eelnõu kohta ära öeldakse lõpulik seisukoht. Kui seaduseelnõu ei meeldi, siis peaks ära öeldama, kuidas asi on, aga nii talitada, nagu seda praegu tahetakse, ilma et meie ei tea, mis teise seaduseelnõuga sünnib, ei ole õige. Pealegi paistab uue eelnõuga lugu väga imelik ja kentsakas olevat. Kes ta õige isa on, ei teata veel mitte. Uus eelnõu on nagu sohi-

laps, keda kristlaste erakond on salaja paisanud rahvaerakonna ja põllumeeste uste taha. Tahaksin loota, et Riigikogule võimalus antakse näha, kes ta vader on ja kes mitte.

K. A s t (stp): Ma võtsin sõna selleks, et toetada rkl. Anderkopp'i poolt tehtud ettepanekut. Juhiksin veel Riigikogu liikmete tähelepanu sellele asjaolule, et päevakorrapunkt 3-da all leiduv seaduseelnõu, mis samanimeline on, kui punkt 6. all olev seaduseelnõu, käsitab tegelikult ja sisuliselt samu asju, kuid vähemas ulatuses. Kui üks seaduseelnõu on juba varem Riigikogus olnud ja Riigikogu pleenumi poolt I ja II lugemisel vastu võetud, siis on ometi Riigikogu selle seaduseelnõu suhtes oma seisukoha avaldanud ja sellepärast oleks imelik, kui jätaksime kõrvale selle seaduseelnõu ja läheksime üle ühe teise seaduseelnõu arutamisele, mis ei ole Riigikogu poolt isegi harilikku käiku leidnud. Sisuliselt on lugu veel nii, et kui Riigikogu jääb endise seisukoha juurde, see tähendab, kui Riigikogu III lugemisel päevakorrapunkt 6. all leiduva seaduseelnõu vastu võtab, siis langeb ära vajadus uut seaduseelnõu, mis praegu päevakorrapunkt 3. all leidub, käsitada ja nimelt sel põhjusel, et meie ei saa endale ette kujutada, kuidas võiks Riigikogu ühel ja samal päeval, ühel ja samal koosolekul, ühes ja samas küsimuses kaks lahkuminevat otsust vastu võtta. Ma kujutan endale asja nõnda ette, et kui Riigikogu endise seisukoha juurde jääb ja päevakorrapunkt 6. all oleva seaduseelnõu vastu võtab, siis suudab tema ka päevakorrapunkt 3. all olevale seaduseelnõule vastavalt oma eelmisele otsusele käiku anda. Kui aga Riigikogu enam ei peaks tahtma niisugust asjaajamise korda vastu võtta, siis pooldab Riigikogu enam sarnast asjaajamise viisi, mis parlamendi asjaajamises lausa võõrastav ja imeväärt oleks.

J u h a t a j a M. M a r t n a: Rkl. Anderkopp'ilt on ettepanek, päevakorra kuues punkt võtta päevakorra kolmandaks punktiks. (Häälletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud, — seega on päevakord kindlaks määratud.

2. Tallinna linnale Kentmanni tänava laiendamiseks riigi maa-ala võõrandamise seadus — redaktsioon. Redaktsiooni komisjoni aruandja

O. G u s t a v s o n kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu seaduseelnõu peal kirja redaktsioon. Tallinna linnale Kentmanni tänava laiendamiseks riigi maa-ala võõrandamise seadus.

A r u a n d j a O. G u s t a v s o n (loeb):

„§ 1. Tallinna linna administratiiv-piirkonnas asuva Kentmanni tänava laiendamiseks lubatakse võõrandada sõjaministeeriumi ja linna kokkuleppel riigi maa-alast, mis asub Tallinna IV alevi hüpoteeği ringkonnas kinnistuse nr. 1075 all, Tallinna linnale üheksakümmend (90) ruutsülda maad, linna poolt vastuantava maa-ala eest.“

Eelviimases reas tuleks komma kustutada.

J u h a t a j a M. M a r t n a: (Häälletatakse.) Nähtava enamusega on § 1. redaktsioon vastu võetud.

A r u a n d j a O. G u s t a v s o n kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu § 2. redaktsioon.

§ 2. Maa-alade kinnistamisel uute omanikkude nimele vabastatakse viimased kõigist avalikkudest riiklikkudest maksudest.

3. Mõisate inventari võõrandamise puhul ülevõetud kuid maaseadusega mitte võõrandatud varanduste eest tasumaksmise seadus — C. Schilling'i ja V. Hasselblatt'i ettepanek.

C. S c h i l l i n g (sks): Teen ettepaneku, käesolev seaduseelnõu anda üldkomisjoni, sest oma sisulise ulatuse kui ka iseloomu poolest kuulub viimane rohkem üldkomisjoni kui mõnda teise.

J u h a t a j a M. M a r t n a: (Häälletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu üldkomisjoni antud.

4. Maaseaduse täiendamise ja muutmise seaduse muutmise seadus — III lugemisel.

M a a k o m i s j o n i a r u a n d j a A. V o m m: Austatud Riigikogu liikmed! Riigikogu otsustas anda II ja III lugemise vahel maaseaduse täiendamise ja muutmise seaduse muutmise seaduse maakomisjoni II lugemisel tehtud paranduste ulatuse ja tagajärgede selgitamiseks. Maakomisjon kogus Vabariigi Valitsuse kaudu andmeid, mis käsitavad tehtud ja vastuvõetud paranduste ulatust, ja esitab käesoleva seaduse Riigikogule III lugemisel vastu võtmiseks muutmata kujul. Andmed ja põhjendused on üksikasjaliselt ära tähendatud seletuskirjas, mis kirjalikult Riigikogu liikmetele kätte on saadetud.

(L o e b) Maaseaduse täiendamise ja muutmise seaduse muutmise seadus.

V. Hasselblatt (sks): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma teen ettepaneku, käesoleva seaduseelnõu § 2 samas korras, nagu seaduseelnõu viimane kord maakomisjonile tagasi anti, juriidiliseks järelkaalumiseks anda üldkomisjoni järgmistel põhjustel: Käesolev seaduseelnõu laiendab maaseadust linna administratiivpiiride peale. See on väga tähtis ja riskantne samm, riskantne selles suhtes, et ta rikub õiguslikke vahekordi, mis Riigikogu teades ja soovi järgi loodud. Riigikohus on mitu korda seletanud, et maaseadus linna administratiivpiirides asuvaid maid ei puuduta ja tema peale mõju ei avalda. Juba 1922. a. on näiteks Riigikohus otsustanud, et mõned hooned, mis asusid mõisa maa peal Haapsalu linna administratiivpiirides, ei kuulu maaseaduse alla, ning põllutöoministeeriumi sammud selles asjas ei ole seadusepärased. Selle seaduse § 2 ütleb, et linna ja alevite administratiivpiirides asuvatest maadest antakse tagasi 1 hektaar. Maaseaduse täiendamise ja muutmise seadusega, mis vastu võeti 1925. a., on loodud uus omandusõigus, mis päris ärripumatu on enne maaseadust olevatest õigustest. Nüüd on osa neist maaomanikkudest, kes 1925. a. vastuvõetud seaduse põhjal maid tagasi said, neid kreposteerinud, kuna nüüd vahepeal on soov tekkinud, neile anda tagasi mitte 50 hektaari, vaid 1 hektaar. (O. Gustavson, stp: Kreposteeritud ei ole kuskil linna piirides.) Siis on see seadus halvasti täidetud, sest praegu on november 1926. a., sellega möödus poolteist aastat. Ma arvan, et selle küsimuse läbikaalumine oleks väga soovitatav; peaks Riigikogu minu ettepaneku tagasi lükama, siis tuleb § 2. arutamise juures pikemaid vaidlusi tõsta.

L. Raudkepp (krst): Mina kordan ettepanekut, mille tegin II lugemisel ja mis käib võõrandatud armuadramaade kohta. „Tulud, mis saadakse võõrandatud armuadramaade pealt, lähevad vastavate koguduste õpetajate leskede ja vaestelaste toetamiseks.“

Riigivanem J. Teemant: Lugupeetud Riigikogu liikmed! 1919. aastal, nagu teate, ilmus meil maaseadus. Võõrandati jagu maid, muuseas ka kirikumaad. See sündis enne seda, kui meil põhiseadus oli maksmata pandud Asutava Kogu poolt. Nagu teie teate, meie põhiseadus võeti vastu 9. augustil 1920. a. Selles põhiseaduses maksab meil üks paragrahv, millel oluline tähtsus on ja mis määrab teatavad vahekorrad ära. Seal on muuseas § 24, mis

kõlab järgmiselt: „Eraomandus on Eestis igale kodanikule kindlustatud. Ilma omaniku nõusolekuta võib seda võõrandada ainult ülddistes huvides seaduste põhjal ja seadustes ettenähtud korras.“ Sellesama seaduse § 86 kõlab: „Põhiseadus on vankumatuks juhteks Riigikogu ning kohtu ja valitsuse asutuste tegevuses.“ (A. Anderkopp, tõer: Siis anna me mõisa tagasi!) Mina isiklikult sellel seisukohal ei ole, lugupeetud rkl. Anderkopp, oleks hea, kui Teie natukene aega võtaksite kuulata, mis ka teised kõnelevad. Mina kuulan Teid, väga lugupeetud rkl. härra Anderkopp, ja usna ilma Teid selle juures segamata. Kahju ei teeks, kui ka Teie kuulaksite neid põhimõtteid, mis võib olla Teil väga armsad kuulda ei ole. (A. Anderkopp, tõer: Mina võtan kõik asjad vastu.) Nagu tähendasin põhiseadusega on meil eravarandus puutumatuks tunnistatud. Ainult erakordadel, seaduses ettenähtud põhjustel, võib sellest põhimõttest kõrvale kalduda. Aga üks on selge, see kõrvalekaldumine võib sündida ainult sellel teel, et inimesed, kelle huvid on rikutud, teatavad ekvivalenti oma varanduse eest saavad. Meie maaseadus oli eriseadus. Asutav Kogu oli selleks kokku kutsutud, et meie maapidamise olusid uueaja nõuetele vastavalt korraldada ja meie põhiseadus maksmata panna. Maaseadus ilmus meil enne seda, kui meie põhiseadus maksmata pandi. Põhiseadusega sai aga teatud piir pandud meie sisemise elu korraldamiseks erakorraliste abinõudega. Ja kui meie edasi vaatame, missugust teed meie seadusandlik kogu pärast käinud on, siis ei ole ilma tähtsusetu see akt, mis ilmus „Riigi Teatajas“ nr. 95/96 1925. a., milles riik tagasi andis kirikutele teatava jagu maid. Selle seaduse § 3. öeldakse, et maaseadusega võõrandatud varandustest antakse tagasi teatavad maa-alad nende endistele omanikkudele. P. 2. on öeldud: antakse tagasi kirikuteenijate senistes alalistes asukohtades väljaspool linnade ja alevite administratiivpiire asuvatest koguduste maadest riigimaade planeerimise korras koguduste teenijate isiklikeks tarvidusteks eraldatud maad ühes nende peal asuvate kirikuteenijate elu- ja majapidamise hoonetega ning muude päraldustega, kokku suuruses mitte üle 75 ha, kusjuures koguduste ühe teenija tarviduseks eraldatud maa-ala ei või olla üle 50 ha ja peale selle koguduste hoonete korrashoiuks ja kütteks võimaluse korral kuni 25 ha vastavalt koguduse võõrandatud metsa. Teiste sõnadega — kirikutele anti tagasi teatav osa maid; 9. juunil 1925. a. saavad kirikud jälle teatavate maade omanikuks, sest ülaltähendatud seadus ilmus „Riigi Teatajas“ 26. mail 1925. a. Maksva

korra järgi hakkas see seadus maksma 10. jaan. pärast selle ilmumist „Riigi Teatajas“. Nii siis peaksid kirikumaad meie põhiseaduse tõttu kaitstud olema võõrandamise vastu pärast 9. juunit 1925. a., kui seda tahetakse teha vastutasuta. Ilma vastava ekvivalendita ei või kirikutelt midagi enam ära võtta, sest see võõrandamine, mis sündis meie maaseaduse põhjal, sündis enne seda, kui meil meie põhiseadus maksma oli pandud, ja kui maaseaduses ettenähtud korras võõrandatud maadest rahva tahtel 26. mail 1925. a. tagasi anti kirikutele teatav osa maid, siis said need viimaste omanikuks ning kui neid maid pärast 9. juunit 1925. a. siiski võõrandada võib, tohib see sündida ainult kindla tasu eest. Selles seaduseelnõus aga, mis täna esitatud, ei ole seda vastutasu ette nähtud. Kui vastu võtta see seaduseelnõu, nagu see täna Riigikogus esitatud, siis käib see meie põhiseaduse vastu, sest see tasu, mis tingimata nüüd tarvis on kirikutele maksta võõrandamise korral, ei ole selles elnõus ette nähtud. See on oluline viga, seda ei saa üldkoosolekul parandada, selles seisab, minu arvates, kordan, oluline viga. Seda olulist viga, nagu öeldud ei saa siin üldkoosolekul parandada, seda võib ainult komisjonis. Mina arvan, kui Teie rahulikus meeles asja peale vaatate, usun, seadusandluse töö juures peab niipalju vaimukindlust olema, et rahulikul meeleolul asja arutada, siis leiate, et see on praegusel korral ainuke tee.

See on asja üks pool, puht juriidiline külg. Aga asjal on ka teine pool olemas, psühholoogiline moment. Kui Teie praegusel korral kirikumaid, mis teie ise tagasi andsite poolteist aastat tagasi, nii ägedalt uuesti tasuta võõrandada tahate, kui täna üks jagu rühmadest, kes omal ajal valmis oli kirikumaid teatavas suuruses tagasi andma, nii ägedalt nõuab uut tasuta võõrandamist, siis kõigutate teie tõsiselt meie kindlusetunnet. Seadusandliku töö juures on tingimata tarvilik teatav järjekindlus.

Kui on tarvis maksvas seaduses muudatusi ette võtta, siis võib neid seal läbi viia, aga ainult selles mõttes, et vastav tasu maksetakse. Seadusi tihti muutes võime meie viimaks niikaugele jõuda, et meie juba nädala pärast uue seaduse endise muutmiseks välja anname. Kujutage nüüd ette, mis kindlusetunne meil siis võib olla varanduse suhtes meie kodanikkude juures, kui meie juba täna neid norme muudame, mis meie eile alles maksma panime neid õiglaseks pidades. See on aga psühholoogiliselt väga tähtis, sest kui meie kodanikkudel kindlustust pole, et nende varandus puutumata on, ja kui meie oma põhimõtteid nii tihti muudame, siis kaob igal kodanikul himu ära üldse tööd teha,

siis pole enam ka seda tunnet, et rahulikult võiks töötada.

Sellest seisukohast välja minnes arvan mina, et ainuke tee on praegusel korral seaduseelnõu tagasi anda maakomisjoni või üldkomisjoni. Et juba ettepanek on tehtud, seda elnõu maakomisjoni anda, siis võib seal ka asja juriidilist külge läbi kaaluda. Kui teie siiski leiate, et tarvis on praegu osa kirikumaid võõrandada, siis peab sellesse seaduseelnõusse see põhimõte sisse võetama, et neid maid võib võõrandada ainult teatava tasu eest, sest ainult see seisukoht on kooskõlas meie põhiseadusega.

Kui see nõue praeguses elnõus sees oleks olnud, siis ei oleks mul tarvis olnud siin üles astuda, mul ei oleks küll au olnud teie ees oma mõtteid avaldada. Nii peab siis seda elnõu täiendama; seda täiendust võib asjalikult järele kaaluda ainult komisjonis.

J. Vain (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Minul ei tarvitseks kaaluma hakata, kas härra Riigivanema kõne õieti juriidiliselt nii korras oli, nagu mõnelt poolt leitakse. (Naer ja vahelhüüded.) Mina ei leia end selleks kutsutud olema, (Vahelhüüded.) et käsitama hakata puht juriidilisi vahekordi. Ühte peab aga ütlema, et terve see ülesehitus ei seisa sellel alusel, kuhu härra Riigivanem ta aetas.

Härra Riigivanem aetas küsimuse sellele pinnale, nagu võõrandataks midagi selle seadusega. Tegelikult on aga seisukord sarnane, et võõrandamine nende isikute käest, kelle kaitseks ta välja astus, on sündinud juba 1919. a. oktoobris. (Vahelhüüeparemalt poolt: Oi, oi!) Mis puutub aga maikuu 1925. a. seadusesse, siis ei ole see veel ellu viidud, kuigi üksikutele kogudustele on juba maatükid kätte mõõdetud. Tagasiandmine ei ole veel juriidiliselt lõpule viidud, sest ühelgi kogudusel ei ole maid nende nimele kinnitatud. Järelikult riik, kui kõnealoleva maa omanik, võib vahekorra lõpuni viia, võib aga ka mitte lõpetada: ta võib keelduda kreposteerimast ja jääbki kõigi maade omanikuks, sest nõudja ei saa selgeks teha, kas tal õigus on 50-tiinulise, vähema või suurema koha peale. Käesoleva seaduseelnõu puhul on tegemist sellega, et kas see tahe, mis kord välja öeldi 25. mail 1925. a., sel määral teostatud saab, nagu ta tol korral väljendati. Aktsioon on pooleli; küsimus võib saada uuesti läbi vaadatud. Sellega ei ole käesolevas küsimuses tegemist eramaaomaniku, see on kiriku, kui juriidilise isiku maa võõrandamisega, vaid tahetakse riigi maad võõrandada riigi käest. (Vahelhüüded ja naer.) Jah, nii see on. (Naer, kära.) Kui hakata mõtlema, tulete otsusele, et see

nii on. (J. Laidoner, põl: Kuidas siis riik saab oma maad võõrandada?) Kui siin üldse võõrandamisega tegemist on, siis on siin sarnase võõrandamisega tegemist. (M. Laarman, põl: Nagu prekaarium!) Ega see prekaarium kellelegi Laarman'ile rohkem tuttav pole kui minule, ennem natuke vähem: minul tuli selle sõnaga tegemist teha.

On küsimus teistsugusel tasapinnal, ei käsita seadus mingisugust maade võõrandamist, siis on ka jutt põhiseadusest ülearune.

Mis puutub eriti linnade ja alevite maadesse, mida härra Laarman siin käsitas, siis on see küsimus võrdlemisi lihtne. Meil on tegemist nende maadega, mis omal ajal kirikute käest võõrandati, kuid hiljem neile tagasi anti. Kui aga lugu nii on, et siin ei ole tegemist endiste alevis olevate maadega, vaid nendega, mis alles hiljuti antud, siis ei ole jutt alevite piiridest, vaid alevite küsimuse sisust.

Mis aga küsimuse sisusse puutub, siis on juba eelmistel lugemistel näidatud, et meil on nii aleveid kui ka linnu, kelle käes on maid, mis veel ei ole jõutud täis ehitada, nagu näiteks Rakvere linnas. Sedasama oleks öelda ka alevite kohta.

Riigivanem J. Teemant: Sellest õiguseteadmistest ei saa mina küll aru, ja võib olla ei saa sellest aru ka paljud teised. Üks on aga selge: 1919. aasta maaseaduse põhjal sai omanikuks kirikumaade ja mõisamaade suhtes riik. Riik on sellest ajast nende omaduseõiguse subjekt. See on sündmus, millega arvestama peab ja mille aluseks on seadus. (Vahelhüüe J. Vainu, stp poolt) Lubage, härra Vain, Teie olete väga halva kombe õppinud. (Naer. A. Anderkopp, tõer: Ikka eeskuju, ikka eeskuju. O. Gustavson, stp: Eeskuju avaldab mõju!) Härra Gustavson, olen kindel, et Teie kohta avaldab eeskuju küll teatavat mõju, aga mitte igäühe kohta, seda pean tunnistama. Aga kas härra Vain ka niikaugel on, selle juures ma kahtlen. (A. Anderkopp, tõer: Kas Gustavson on siis Sinu õpilane. Vahelhüüe A. Veileri, tõer poolt.) Härra Veiler, kes teab, kuidas Teiega see asi on?

26. mail 1925. aastal muutus kirikumaade seisukord. Selle seaduse § 3. öeldakse, et maaseadusega võõrandatud maadest antakse kirikutele muist tagasi ja tehakse neid uuesti teatava osa maade omanikuks. (Vahelhüüded.) Endistele omanikkudele antakse nende omandusõigus tagasi jao maade suhtes. (Sagedad vahelhüüded pahemalt poolt.) Nii on raske rääkida; tekib mulje, et kõik

nii mõtlevad, nagu Teie, ja ometi ei ole see nii. (A. Veiler, tõer: Mis Teie palja õigusega teete, kui mulda ei ole?) Härra Veiler, Teil on parem, kui Teie vaikite.

Kui see nii on, et 26. mail 1925. aastal tagasi anti kirikutele nende omandusõigus jao endiste maade suhtes, siis on tingimata praegu nende tagasiantud maade kohta maksev see põhiseaduse §§ 24. ja 26. nõue, et võõrandamise korral peab vastavat tasu maksetama. Seda nõuet aga ei ole praeguses eelkavas, ja sellepärast peab see seaduseelnõu komisjoni tagasi minema, et parandada seda viga.

Ma ei taha pikemalt peatuda selle konstruktiooni juures, millest kõneles härra Vain, et riik võõrandab enese kasuks oma maid. Riik on omanik ja võõrandab oma kasuks, muud vastuvaidlemist neil härradel ei olegi. Kui Teil sarnased väited olemas on, siis, minu härrad, pidage meeles, et tänane koosolek on omajagu ajalooline koosolek. Laske oma lapsed meelde tuletada, mis teie siin täna teinud olete, ja millega teie oma seisukohti põhjendanud olete.

A. Anderkopp (tõer): Meie rühmal on tõsine põhjus rõõmus olla, et härra Riigivanemal ometi valitsuse poolt midagi käesoleva eelnõu kohta öelda on, ja kui härra Riigivanem ütles, et täna on ajalooline päev, siis on ta sellepärast seda tõesti. Sest üks kord on Vabariigi Valitsus niikaugale saanud, et ta selle eelnõu kohta midagi öelda oskab, mida meie niikaua oleme arutanud. Seni oli komisjonis, kus see eelnõu arutamisel, valitsuse esitaja vastus ikka üks: valitsus ei ole küsimust veel arutanud. Täna oleme siis kuulnud midagi. Aga pean tõsiselt kahjatsust avaldama, et meie seaduse sisulise külje kohta ometi ikkagi midagi ei kuulnud. Kuulsime vormilisest küljest, ja ma pean suurt kahjatsust avaldama, et härra Riigivanem oma tänastes seisukohtades lahku läheb neist seisukohtadest, mida ta kaitsenud on omal ajal Riigikogu komisjonis kui rkl. Teemant, ja lahku läheb ka selle Teemandi vaadetest, kes teatavad seisukohad esile tõi eelmise valitsuse ajal, kus ta Riigivanemaks oli. Millal ja kuidas sündis see?

Esimene juhtumine sündis komisjonis, kust härra Teemant osa võttis komisjoni liikmena, ja kus võeti vastu võõrandatud maade eest tasumaksmise seadus. Teatavasti ei määra maaseadus, kas meie tasu maksuma peame võõrandatud maade eest ja kui palju. See küsimus on maaseadusega jäetud lahtiseks. (J. Holberg, põl: Ei ole!) Härra Holberg, ehk

Teie võtate selle seaduse kantsleist ja loete. J. Holberg, põl: Lugege Petseri maaseadust.) Petserimaa tuli palju hiljem meie külge, alles siis, kui maaseadus ammu oli vastu võetud. (O. Gustavson, stp: Te mal on Petseris mõis.) Sel puhul kujunes härra Teemandi vaade komisjonis järgmiselt. Kui sellekohane eriseadus komisjonis arutamisele tuli, määras komisjon seaduseelnõus, mis uuesti valitsuse poolt esitatud oli, — tõsi, sel ajal, kui seaduseelnõu esitati, ei olnud härra Teemant veel mitte valitsuse liige — määras komisjon kindlaks need maad, mis tasuta võõrandada tulevad. Härra Teemant peaks küll tunnistama, et aeg, mil meie selle seaduse vastu võtsime, palju hiljem oli, kui meie oma põhiseaduse vastu võtsime, sest teatavasti võttis Asutav Kogu põhiseaduse vastu ligi kuus aastat varem, nimelt 15. juunil 1920. a. Selles tasuseaduses on aga terve liik maid üles loetud, mida riik on otsustanud tasuta võõrandada. Sealst leiata teie talumaid, kvoote- ja kuuendikumaid jne., mida kõik tasuta võõrandatakse. Samuti võõrandatakse tasuta need maad, mis olid omanduses endistel mõisaomanikkudel, kes riigivastases tegevuses süüdi. Seda tasuta võõrandamist pole ette nähtud ei põhiseaduses ega maaseaduses. Samas paragrahvis on edasi öeldud, et võetakse ära ka tasuta endiste maaomanikkude poolt koolimajadele, vallamajadele või magasiitadele antud maad. (K. Päts, põl: N e e d o n a n t u d m a a d!) Mis tähendab, antud? Meie teame ajaloost, et need maad samuti kui kirikumaad omal ajal vägivaldselt „antud“ on. Kui praegune Riigivanem härra Teemant need seisukohad omaks võttis komisjoni liikmena, tuleb hiljem ka valitsuse seisukoht, siis kui juba härra Teemant Riigivanem oli. See valitsus kaalub eelnõu põhjalikult ja pikalt, ja teeb ka oma parandusettepanekuid, mida ta tarvilikuks peab, aga nende liikide kohta, mis siin üles on loetud, teeb valitsus ettepaneku, neid siiski tasuta võõrandada. Sellepärast pean ütleva, et härra Riigivanem järjekindlalt olla ei taha, kui tema täna teistsugused järeldused teeb. Võib olla, et ta oma vaadet muutnud on (K. Päts, põl: N i i h u l l s e e e i o l e!) Kas ta hull on või mitte, seda ma ei tea, seda teab härra Teemant paremini.

Teine asi on omandusküsimus, kus mina ka härra Vainu seisukohaga nõus olla ei saa. Aga ma ei saa ka siin nõus olla härra Riigivanem Teemandi seisukohaga. Meil on, nagu härra Teemant teab, tagasiantava maa suurus seaduses mitte täpselt tähendatud. Seal on öeldud: kirikutele antakse tagasi kuni teatava normini kirikumaad. (H. Anniko, krst: E i o l e n i i!) Noh, miks ei ole! Teie, härra

Anniko, peate ise tunnistama, et praegu ei ole riik tegelikult maade tagasiantamisele asunud, see on üks moment ja teiseks, ei ole kirikutele maad kätte antud teatud kindlas suuruses. (V a h e l h ü ü d e d.) Kui mina luban teile anda kuni 10.000 marka teatud tingimustel, siis ei ole veel mitte need 10.000 teie käes, ja ei tähenda ka mitte, et teie tervelt 10.000 saate, vaid ennem tulevad tingimused täita. Ja see asutus, kellele need õigused on antud, maad kätte anda, kui tingimused täidetud, on Vabariigi Valitsus. Võib olla, härra Teemant on nii lahke ja ütleva, et ta on juba igale kirikule kätte andnud 75 ha maad, siis olen mina esimene, kes siit taganeb, kuid minu teada pole need maad veel välja antud. (V a h e l h ü ü d e d.) Öelge mulle, kas Teil on leping taskus? (K. Päts, põl: M i s l e p i n g u t T e i l t a r v i s o n?)

Kuulge, minu härrad, ühte ei tohiks unustusse jätta, et meie Vabariigi Valitsuse käest nõuame, et tema seadusi tunneb. Kirikumaade tasumaksimise kohta on Riigikogu oma otsuse teinud, ja see, mille peale härra Riigivanem silmad kinni pigistab, on samas mõisate eest tasumaksimise seaduses ette nähtud, mis on välja kuulutatud „Riigi Teatajas“ nr. 26 tänavu aastal.

Siin on otsekohe ja selgelt öeldud, et maa-seaduse ja praegu arutatava maaseaduse muutmise seaduse põhjal võõrandatud maade eest tasumaksimise küsimus lahendatakse eriseadusega. (V a h e l h ü ü e p a r e m a l t p o o l t.) Ja kui Riigivanem härra Teemant kellelegi ette heita saab, et tasuküsimuse lahendamise kohta normid puuduvad, siis heidame meie valitsusele ette, et valitsusel puudub eelnõu selle eriseaduse jaoks. Andke meile see eelnõu, meie otsustame ta. Seda ei ole valitsus aga mitte teinud, ta ei ole selle seaduseelnõuga tulnud, see kohustus on aga seadusega tema peale pandud. (V a h e l h ü ü e p a r e m a l t p o o l t.) Mina arvan, et hea seadus sealst tuleb. Kui aga härra Päts arvab oma kaaslaste kohta, et need halva seaduse teevad, siis tuleme meie appi ja aitame parandada. Igatahes on täiesti kindel, et on ära määratud seaduses tasuküsimus kirikumaade kohta. Nõnda langeb ka selles osas ära Riigivanema seletus.

Kõigil neil põhjustel pean ma, austatud Riigikogu liikmed, ütleva, et kõik seletused selle kohta, et meie kirikumaade küsimust ei saa arutada muidu, kui tasunormid tulevad enne ära otsustada, ja kõik need juriidilised seletused, mida siin katsutakse juurde pookida, midagi ei anna. Ma rääkisin alles täna, kuidas üks ringkond on ühe eelnõu valmistanud, ise aga sellele alla kirjutada ei julenud, ja eelnõu

visati mujale ukse alla, et kirjutagu alla. Nii viisi talitada ometi valitsus ei saa. Tulgu valitsus välja ja õelgu: meie kaitseme seda seisukohta, mis kristlikul rahvaerakonnal on. Meie oleme siis mees mehe vastu ja saame üksteisest aru. Aga leida mingisuguseid vormilikke käike, et peita ennast ja oma vaateid, see ei ole valitsus ja sarnase valitsuse seisukohtadega ei saa rehkendada.

O. Gustavson (stp): Härra Riigivanem tähendas väga õieti, et Riigikogus on täna ajalooline päev. Eelkõneleja härra Anderkopp nimetas selleks ühe põhjuse. Mulle näib, et peale selle on veel teine põhjus seda päeva tunnustada ajalooliseks päevaks. Asutavast Kogust saadik kuni seniajani on esimene kord, kus kristlik rahvaerakond on talitanud targasti. Vaadake neid endistest aegadest saamatuid härrasid, kui hästi on nad täna männöverdanud. Seaduseelnõu, mis peab ära neelama meie poolt esitatud täna päevakorras leiduva seaduse, on esitatud kristliku rühma inspiratsioonil, ent teie ei leia selle elnõu alt ühtki kristliku rahvaerakonna liikme nime. Need härrad on ise targu tagasi tõmbunud ning lasknud alla kirjutada elnõule põllumehi ja rahvaerakondlasi. Veel rohkem, kristlastest ei võta täna sõnagi ei lugupeetud härra Raudkepp, ega härra Anniko, see kristlaste maareformi eriteadlane, — vaid nemad saavad endi eest tulle härra Riigivanema. Nähtavasti sellepärast, et nii nagu Lutsu „Kalevi kojutuleku“ öeldakse: „Onikka nagu vähe kindlam“

Härra Riigivanem rääkis etteheitvalt sellest, et needsamad rühmad, kes 1925. a. olla otsustanud kirikumaade tagasiandmise küsimuse jaatavalt, nüüd olla asunud uuele seisukohale. Ma pean konstateerima, härra Riigivanem, et see väide tõele ei vasta. Ma tuletan Teile meelde, et needsamad seisukohad, mida sisaldab praegu arutamisel olev seaduseelnõu, olid meie positsioonideks ka siis, kui võeti vastu maaseaduse täiendamise ja muutmise seadus. Meie tegime ettepaneku, anda tagasi igale kogudusele ainult 50 tiinu maad. Meie rühm, samuti tööerakonna rühm, hääletas 50 tiinu poolt. Põllumehed ühes kristliku rahvaerakonnaga, rahvaerakonnaga, rahvusvabameelsetega ning sakslastega viisid oma häältega 50 tiinu asemel 100 tiinu läbi. Vastutus selle eest ei lange siis mitte meie, vaid Teie lähemate ja kaugemate mõtteosaliste peale. Seegi seadus lubab igale kogudusele kuni 75 tiinu maad ja 25 tiinu metsa. Põllutööminister on jõudumööda katsunud anda lasta igale kogudusele maksimumi. See ei ole aga veel kinnistatud koguduste nimele. (V a h e l h ü d e d.) Seal Teie olete, härra Anniko, vast alles ütle-

site, et igal kogudusel on oma norm käes, — aga tõendate sootuks vastupidist. Kas ei saaks Teiegi käia vanasõna järgi: „Meest sõnast — härگا sarvest!“ Muidu ei tea tõesti kuidas edasi saada!

Meie arvates on norm kuni 100 tiinu liiga suur. (K. P ä t s, põl: Kas nad on siis tegelikult saanud?) Seda küsige härra Anniko käest. (V a h e l h ü d e d.) No jah, nii see on, ikka pühakirja põhjal — sinu pahem käsi ei pea teadma, mis sinu parem käsi teeb. (A. A n d e r k o p p, tõe: N a g u ü k s k o r r a l i k k r i s t l a n e !)

Meie oleme asunud 1925. a. vastuvõetud maaseaduse täiendamise ja muutmise seadust seadusandluse korras muutma. Ma arvan, et ükski rühm, ega ükski Riigikogu liige ei saa meile etteheiteid teha, nagu oleksime meie sellega talitanud ebaausalt. Vaatame aga, kuidas põllumehed seda on käsitanud, sama seadust, mille kaitseks härra Riigivanem üles astus. (J. P i i s k a r, stp: Härra Teemant tahab 100 tiinu eest tasu maksta.) Riigikogus oli alles hiljuti käsitamisel arupärimine Uulu-Surju kohtade suhtes. Võtke kätte ja vaadake, millest kõneleb maaseaduse täiendamise ja muutmise seaduse § 5. See ütleb, et teatud maatükid antakse ostjale omanduseks ainult siis, kui ostjad on asunud nende maade valdamisele ja neid praegu peavad. Põllumehed vaidlesid sellele tingimusele küll omal ajal vastu, kukkusid aga läbi. Selle asemel, et tulla ja katsuda oma tagasilükatud seisukohti seadusandlikus korras parandustena läbi viia, katsuvad mitmed härradest põllumeestest, nende hulgas ka praeguse Riigivanema omaaegne advokaadiabiline härra Holberg, telgitaguse kombel oma seisukohti läbi suruda. (V a h e l h ü e: K u i d a s v i i s i?) Seda viisi, et põllutööministeeriumile soovitatakse võtta aluseks seaduse tõlgitsemisel põllumeeste kogude rühma seisukohad, küsimata seaduse selgest nõudest. (J. H o l b e r g, põl: S e e o n T e i e s e i s u k o h t !) Härra Riigivanem, Teie olite üks nendest, kes neljapäeval Riigikogu koosolekul kätt püsti tõstes just nagu öelda tahtsite, et seadus siis ei maksa, kui ta Teie rühma seisukohalt vastuvõetmatu. Kuidas sõandate Teie siis teha etteheiteid neile rühmadele, kes tahavad oma seisukohti neile vastuvõetmatu seaduse muutmise teel ausasti ja otsekoheselt läbi viia. Meie oleme talitanud korrektsemalt kui need, kes katsuvad oma seadusevastaseid seisukohti härra Riigivanemaga eesotsas läbi suruda telgitagusel teel.

Härra Riigivanem leidis, meil muudetavat liig ruttu seadusi. Härra Riigivanem hoiatas, kuhu jõuaksime siis, kui igal nädalal muudkui muudaksime vastuvõetud seadusi. Meie

oleme aga juba jõudnud veelgi kaugemale: täna on ju meil ühe ja sama koosoleku päevakorras kaks seaduseelnõu — üks 3. lugemisel ja teine 1-sel, ning viimane taotleb juba esimese muutmist. Aga kelle kuju ning pealkirja kannab see viimane eelnõu? Põllumehed rahvaerakondlaste kaasabil on kristlaste kastanite ahjust väljakiskumisel niivõrd nobedad, et nad ei jäksa ära oodata, et Riigikogu selle seaduse vähemalt vastu võtta jõuaks — on oma muutmisseadusega juba nüüd päral. Ja kõrvalt on kuulda, et täna tahetavat vastu võtta meie poolt esitatud seadus kolmandal lugemisel, ja ühes sellega ka põllumeeste ja rahvaerakonna oma. (J. Piiskar, stp: Üks kolmandal lugemisel ja teine, mis seda kohe mudab. — Siin oleks tõesti paras juhus Riigivanemal tõsta oma hoiatavat häält.

Ma arvan, et Riigikogu käesolevat küsimust otsustades, nõnda nagu meie poolt esitatud seaduseelnõu ette näeb, — ei riku seadusandluse häid kombeid ega ka maksvat põhiseadust, millega härra Riigivanem meie eelnõul katsus põhja alt ära pörutada. Põhiseadus ei kannata põrmugi, kui kirikumaaade normiküsimus otsustatakse nõnda, nagu ette nähtud meie eelnõus.

K. A s t (stp): Väga austatud härrad Riigikogu liikmed! On vist kõigile selge, et kui Riigikogus sõna võetakse, iseäranis kui seda kas valitsuse pea või mõni valitsuse liikmetest teeb, et siin oma seisukohtadega esineda, siis need seisukohad selgelt ja kindlalt välja öeldakse ja ei katsuta oma pead jaanalinnu kombel peita. Tänane Riigivanema esinemine jättis aga sarnase mulje, nagu ei tahetaks meil küsimust, mis päevakorral on, sisuliselt võtta, vaid tahetakse kõrvale minna ja kõrvaleid leida. See ei ole juba valitsuse prestiihi mõttes ilus ja lubatav ega soovitav. Kuidas härra Riigivanema juriidiliste seisukohtadega lugu on, seda võivad Riigikogu liikmed järeldada härra Anderkopp'i seletusest. Mina tahan niipalju täiendavalt öelda, et ma luban endale ette lugeda 26. mai 1925. a. seaduse selle osa, mis vaieldavasse küsimusse puutub, see tähendab § 3. punkt 2. Selle punktiga määratakse kindlaks maa norm või määr, mis kirikutele tagasi antakse: „Kirikuteenijatel senistes alalistes asukohtades väljaspool linnade ja alevite administratiivpiire asuvatest koguduste maadest riigimaade planeerimise korras koguduste teenijate isiklikkudeks tarvidusteks eraldatud maad ühes nende peal asuvate kirikuteenijate elu- ja majapidamishoonetega ning muude päraldustega, kogusuurus esmitte üle 75 ha“. Järelikult kaaludes mitmesuguseid asjaolusid võib põllutöoministerium anda ka ainult

5 ha, sest seadus ütleb, „mitte üle 75 ha,“ „kusjuures koguduste ühe teenija tarviduseks maa-ala ei või olla üle 50 ha ja peale selle koguduste hoonete korrashoiuks ja kütteks võimaluse korral kuni 25 ha vastavalt koguduselt võõrandatud metsa“. Mis metsasse puutub, siis ütleb seadus, et võimaluse korral kuni 25 ha, kui aga seda võimalust ei ole, siis ka vist mitte ühte hektaari. Härra Riigivanem tuli välja põhiseaduse § 24-ga ja leiab, et selle paragrahviiga on eraomandus nii eraisikutele kui ka eraisikute koondustele ja ka juriidilistele isikutele Eesti vabariigis kindlustatud, ja et seda võida võõrandada ainult vastava tasu eest. Otsekohe § 24 seda ei ütle; see paragrahv kindlustab ainult eravarandust selles mõttes, et teda võidakse võõrandada mitte muidu kui seaduses ettenähtud korras. Seda võib ju muidugi nii tõlgitseda, et meil eriseadused maksivad on, mis kohustavad riiki tasu maksma. (A. A n d e r k o p p, t ö e r : M e i l o l i A s u t a v a K o g u a j a l k a X k ö i d e m a k s e v.) Aga Asutav Kogu, kui eriline suverään, ei tarvisenud sellega arvestada, nii et kaudselt võib muidugi § 24. välja lugeda, nagu võidakse eraomandust omandada ainult vastava tasu eest, kuid § 24. võib tõlgitseda nii ainult senikaua, kui meie riigis vastavad eriseadused maksivad, aga kui meie need eriseadused oleme tühistanud, ja nende tühistamist põhiseadus ei keela, siis ei saaks meie põhiseaduse § 24. ka kaudselt enam nii tõlgitseda, nagu seda on katsunud teha härra Riigivanem. Aga praeguse küsimuse juures on kõige tähtsam see asjaolu, et juba 26. mai 1925. a. seadus ise ei ole kirikutele kindlat normi maad tagasi andnud ega ütle ka, et nad peavad nii- ja niipalju põllumaad, nii- ja niipalju muud maad saama, vaid seadus määrab ainult ära ülimald normid, millest põllutöoministerium ega Vabariigi Valitsus üle ei tohi minna. Meie teame aga, et faktiliselt ei valda kirikud mitte eraomanduse tunnustega maad. Kas saab ükski meie kogudus esitada tõendusid ning seaduse ees maksivaid küllaldasid tunnustusi selle kohta, et nende käes on maa praegu eraomandusena valdamisel. Ei ole ühelgi kogudusel sarnast dokumenti käes, ega ole veel ühelegi kogudusele antud maa lõpulikult kätte, et tema võiks ennast selle maa omanikuks nimetada. Järelikult oli minul õigus, kui ma kohapealt härra Riigivanemale hüüdsin, et see ei ole mitte Riigivanemat vääriv seletuseandmine, vaid see oleks kohane mõnes alamas kohtuinstantsis. See on advokaadi võte, aga mitte poliitiline võte.

Austatud Riigikogu liikmed! Mispärast peame meie pimesikku mängima, kui meie ometi igäiks teame, mispärast praegu vaieldakse, missuguse tähtsusega on küsimus, mis praegu

päevakorral. Meie teame väga hästi, et see on praeguse valitsuse koalitsiooni küsimus; niipalju on ometi kõigile Riigikogu liikmetele teada, et kirikumaade küsimus võib praegusele koalitsioonile saada hädaohklikuks.

Võib olla, härra Riigivanem mõtles, kui ta kõnetoolilt lahkudes ütles, et tänane päev võib-
vat kujuneda ajalooliseks päevaks, just küsimuse sisu enese peale; aga muidu ei ole seda mitte tehtud. Kuidas sisuliselt lugu on kirikumaade tagasiandmise küsimusega, vaadake, sellist ei ole üldse veel räägitud. Austatud härrad Riigikogu liikmed, see ei ole mingi parteipoliitiline demagoogia, ega ka poliitiline võte, ka mitte tahe praegust valitsust kukutada katsuda, kui sotsialistlik rühm esitas antud seaduseelnõu Riigikogule, vaid siin on aluseks kõige tõsisemad sisulised kaalumised, ja meie oleme talitanud siin kooskõlas põhiseaduse § 24., mis ütleb, et võõrandamine üldistes huvides on lubatud. Kas siin tõesti teie arvates puudub üldine huvi? Kas sellel küsimusel siis muud kaalu ei ole, kui ainult see väikene poliitiline moment, mida härra Riigivanem nimetab ajalooliseks päevaks. Selle piiramisega, mida meie ette tahame võtta 26. mai 1925. a. seaduse muutmiseks, vabaneks umbes nelituhat hektaari maad. Kust see maa vabaneks? Maa vabaneks kirikute ümbrusest. Just seal, kus pind kõige tihedamalt on asundatud inimeste mõttes. Meie teame, milline suur eluasemete põud valitseb meie maal. Meil on ka vastav seaduseelnõu Riigikogu komisjonis, millega tahetakse eluaseme poliitikale Eestis hoogu anda ja alus panna. Just need nelituhat hektaari maad, mis praeguse seaduseelnõu vastuvõtmisel vabaneks, oleks kindlamaks ja paremaks aluseks eluasemekruntide väljajagamisel. Meie teame, kuidas praegu alevites ehituskruntideks maad välja jagatakse. Nimelt sünnib see seal enampakkumise teel, kusjuures ette tuleb sarnaseid ebaloomulikke nähtusi, et võisteldes enampakkumisel inimesed kohustuvad ainult majaaluse maa eest 10—12 tuhat marka aastas renti maksma. Kuidas teeb see inimene 10—12 tuhat aastas sisse? Millega on õigustatud sarnane kõrvalkulu eluaseme alleshoidmise ja tarvitamise juures? On ju selge, et mees, kes selle maja endale ehitab, kuidagiviisi ei või 10—12 tuhat aastas kasu saada, aga suure maanälja tõttu, eluasemete puuduse tõttu makstakse seda. Nii siis on sellel küsimusel siin suur üldine huvi. Ja kui riigivõim tõesti tunnustab, et eluasemeküsimus maal kogu maa proletariaadi, maa käsitöölise ja üldse vallaliste maal asuvate inimeste jaoks väga tähtis ja luusselõikav on, siis peab riigivõim seda arvesse võtma ja kõiki juhuseid kasutama, mis temale võimaluse annavad

maatagavara või maafondi luua. Ma kordan veel, et just kirikute ümbruses oleks tähtis, et seal vaba maad eluasemete väljaandmiseks leiduks. Nii on siis see väga tähtis küsimus ja sellepärast ei maksaks temast mingisuguse advokaadi või muude võtetega mööda hiilida, vaid seda küsimust tuleks julgelt kaaluda ja avaldada, mida siis koalitsioon tahab, missugust seisukohta koalitsioon pooldab. Meie ei tea, missuguse otsuse Riigikogu III lugemisel selles seaduseelnõus olevate ettepanekute kohta annab, aga minule tundub, et need, kes südametunnistuse järgi tahavad otsustada, ei saa käesoleval korral ennast sordiini alla seada ja oma seisukohti võtta kõrvalistel, puht-poliitilistel kaalumistel. Iga Riigikogu liikme südametunnistus peaks kohustama siin just sisuliselt seisukohta võtma. Ma kordan veel, on lõpmata kahju, et valitsus ei ole tahtnud oma kindlat seisukohta avaldada, kas tema pooldab eluasemete korraldamise tarvidust Eestis või mitte. Selle küsimuse kohta on õigus Eestis vastust saada igal kodanikul. Need küsimused peavad avalikku käsitamist Riigikogus leidma, niiviisi et ka need riigikodanikud, kellel enesel võimalus puudub selle küsimuse lahendamisel kaastegev olla, tagantjärele teada saaksid, kuidas rahvaesitus ja ta üksikud rühmad, eriti aga kuidas Vabariigi Valitsus ennast nendes küsimustes üleval on pidanud. Sellepärast tuleb kahjatseda, et Riigivanem omas esinemises on püüdnud väga puudulikkude juriidiliste seisukohtadega esineda, sisuliselt ei ole Vabariigi Valitsus ega ka valitsevad koalitsiooni rühmad oma seisukohti Riigikogule teatavaks teinud.

Juhataja M. Martna: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Holberg'il.

J. Holberg (põl): Härra Gustavson on juba kaks korda minule etteheiteid teinud, et ma ajan oma ametialal ka kohtuasju. Pean tähendama, et see sealtpoolt esimene katse ei ole etteheiteid teha siis, kui keegi advokaat Riigikogu liikme ameti kõrval ajab ka võõraid kohtuasju. Ma mäletan väga hästi, kui omal ajal sotsialistid tegid etteheiteid ka advokaat Strandman'ile, et ka tema oli julgenud kohtuasja ajada Riigikogu liikmena. Ma ei leia siin mingisugust põhjust olevat etteheitmiseks.

Härra Gustavson tähendas, nagu oleksin mina ajanud mingisuguseid Uulu-Surju ostumüügi asju, — ei ole ma ühtki niisugust asja ajanud. Siin oli eksitus. Mina olen ajanud ainult vahetuslepingute asju.

Juhataja M. Martna: Härra Holberg! Ma ei või lasta Teid edasi kõneleda — see ei ole faktiline märkus.

Riigivanem **J. Teemant**: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Raske on härradega vaielda, kes ise ei ole, ma julgen öelda, eriteadlased. Härra Ast ütleb, et maa on omanduseks ainult siis, kui ta omaniku nimele on kreposteeritud. Aga tuletage meelde 1919. aastal ilmunud maaseadust, mille põhjal võõrandati maid. Kas need maad said kohe krepostiosakonnas riigi, kui omaniku nimele maaseaduse ilmumisel sisse kantud? Ei, kuni viimase ajani ei olnud see sündinud, ja kahes rahukogu ringkonnas tõusid selle tõttu isegi teatavad protsessid. Aga ometi olid kõik maaseaduse maksmapanemisest saadik võõrandatud maad, nii endised mõisa kui kiriku omad, riigi varandus, sest seadus ise on üks alus omandusõiguse saamiseks. Kui härra Ast'il see teadmata, et seadus ise võib aluseks olla omandusõiguse saamiseks, siis tuleb seda väga kahjatseda. Kuid siis ei oleks härra Ast praeguses küsimuses üles astuma pidanud. Igatahes kõik maad, mis 1919. aastal maaseadusega võõrandati, ei saanud kohe korroboreeritud, kuid siiski oli riik nende omanik selle seaduse vastuvõtmise silmapilgust peale. On väga kahju, et härra Ast ei tea teatavaid sündmusi. Kuid selle üle võib ka rõõmustada, sest teada saades neid asjaolusid peaks härra Ast esimene olema, kes hääletab minuga ühes käesoleva seaduse vastu. Praegust eelnõu ei saa ka vastu võtta selle tõttu, et põllutööministeerium on umbes 40 tunnistust välja andnud selle tõenduseks kogudustele, et need omanikkudeks on tunnistatud teatava osa maa-alade suhtes. Nende suurused on mitmesugused: on 70 ha, rohkem ja vähem. Teiselt poolt on isegi umbes 10 kogudusele maa juba looduses välja mõõdetud ja tunnistused selle üle välja antud. Nii siis ei saa sellelt seisukohalt küsimust võtta, nagu oleks võimalik igal tingimusel praegusi kirikumaid vähendada, sest tegelikult on jagu neist juba looduses välja planeeritud ja vastavad otsused sellekohaste komisjonide poolt kogudustele teatavaks tehtud. Kõik see, mis endise seaduse järgi tarvis oli teha, on sündinud. Kõik see kinnitab minu seisukohta. Ma olen täiesti härra Ast'iga ühel arvamisel, kes ütles, et kui see kõik ei oleks sündinud, siis võiks asja üle veel rääkida. Aga planeerimine osa maade suhtes on juba olnud ja umbes 40 kogudusele on tunnistused maa suuruse kohta juba välja antud. Kõike seda, mu härrad, võib kindlaks teha. (A. A n d e r k o p p, t ö e r: K a s s a a k s a n d m e i d? K o m i s j o n i s n e i d e i s a a n u d.) Ma võin Teile ka ligemaid andmeid anda. Planeeritud on, näiteks, maad, Kullamaal, Karusel, Ridalas, Kõrgessaares, Kärklas, Vormsis. Need andmed, mis praegu minu käes, on küll alla kirjutamata, aga need

vastavad tõele. Seda võib kinnitada ka siin viibiv põllutööminister.

Siis ei öelnud ma, et täna ajalooline päev on sellepärast, et valitsust võib kukutada. Kui teie valitsust kukutaksite asja pärast, siis võiks aina rõõmustada, aga kui teie valitsust tahate kukutada, üles astudes põhimõtte vastu, mis terves haritud ilmas omaks võetud, kui teie eitate omandusõiguse põhimõtet, kui teie tagasi tahate võtta kirikumaid, sellejuures mitte midagi maksta, siis mõelge pisut enne tegutsemist, sest ajalugu ei unusta. Kui maade võõrandamine maaseaduse põhjal läbi viidi, siis võib sest aru saada, sest teataval ajajärgul sünnivad asjad, mis tingitud rahva elulistest huvidest, mispärast neid pooldama peab, olgugi et korralistes oludes nende vastu ollakse. Nüüd aga pärast meie põhiseaduse maksmapanemist ei tohiks meie enam võõrandada ilma vastava tasu maksimiseta. Et täna seda põhimõtet rikkuda tahetakse, selles mõttes on tänane päev ajaloolik. Meie seadusandluses on palju asju sündinud. Oleme maapidajatelt nende maa ära võtnud, aga ka seal tahame meie maksta. Maaseaduse põhjal äravõetud maade eest maksame meie omanikkudele teatava kahjutasu, nüüd aga tahate teie kirikumaaude suhtes astuda sammu, mis haritud maailmale vastuvõtmatu, tahate osa maid ära võtta mitte midagi makstes. Selles seisab tänase päeva kurbloolus, mispärast julgen ma öelda, et tänane päev on ajalooline. Ta näitab, et meil Eestis ei ole ülemineku ajajärk veel möödas. Isegi lugupeetud härra Anderkopp tuleb täna siia ja teeb valitsusele etteheiteid asjus, kus mingisugust alust selleks ei ole. Kui tööerakond eelmises valitsuses oli ja minuga seltsis ühe laua taga rahulikult tööd tegi, siis ei olnud Teemandi valitsus ei hall ega must, siis oli Teemandi valitsus sarnane, kellega tööerakond võis tööd teha. Nüüd kus tööerakond saatuse, võib olla ka enda tahtel valitsuses ei ole, nüüd on Teemandi valitsus hall ja must. Öelge, mu härrad, milles seisab oluline vahe endise ja praeguse valitsuse vahel. Selles seisab teatav kurbloolus, et teie, tööerakondlased, ei kõnele siin praegu põhimõtte pärast, vaid tahate ainult valitsust kukutada. Teie otsite selleks juba ammu teed. Kui teie leiате, et praeguse valitsuse poliitika ekslik ja teile vastuvõtmatu on, siis peaksite seda otsekohe välja ütleva ja sellel põhjal valitsust kukutama. Teie ei käi aga seda teed. Selles on oma kurbloolus, et teie, Eesti haritlaste esitajad, otsejoonelised ei ole. Teie aga peaksite seda tegema, mida iga otsekohene ja arusaav inimene teeb, lausa välja ütleva, mis tahate. Tööerakonnas on mehi, kelle ees ma mütsi maha võtan, aga nende käes ei ole praegu ohjad. (C h r. K a a r n a, t ö e r:

Kelle käes need ohjad on?) Kui need aga ohjad oma kätte saavad, siis tuleb muidugi tervenemine teie rühmas ja selles voolus, keda teie esitate. (L. Johanson, stp: See kõlas kui luigelaul.)

H. Martinson (tp): Härra Riigivanemale on täna mitmelt poolt etteheiteid tehtud. Mina pean ütlemat, et mind tema kinnitas ühe oma ütelsega, ja mina pean selle eest temale tänulik olema, kui ta ütles: sellest saadik, kui maad võõrandatud said, on maad riigi omandus, ilma vastuvaidlemata, ja et omandusõigus on püha. Aga mis teevad selle vastu meie kristlased, kelle meelest peab omandusõigus niisama püha olema? Nende õpetuses on üks käsk, vist üheksas, ma ei mäleta enam hästi, kus on öeldud: sina ei pea himusutama oma ligemise vara; ei kavala kauba ega petise tööga ei pea sa seda omale kiskuma. Aga mis teevad kristlased? Maa on riigi oma, Riigivanem on seda kinnitanud, aga kristlased katsuvad seda kavala kaubaga oma poole kiskuda. (N a e r) Seda on nad teinud. Nad katsuvad üht ja teist moodi, kõiksuguste kavalate konksudega, katsuvad ühele ja teisele auku pähe rääkida. Asunikkuudele lubati riigikontrolöri koht, et need katsuksid kuidagi moodi neid avitada riigi varandust omale kiskuda.

Missugust seisukohta peab siis minusugune lihtsurelik selle kohta võtma? Riigivanem kinnitab ühtmoodi ja teine valitsev erakond — kristlased — ütlevad ja teevad koguni selle vastu. Aga mis kõige imelikum, on see, et Riigivanem ütleb; kogu see asi olla põhiseaduse vastane ja ei võida Riigikogus arutamisele tulla, sellepärast soovitakse seda uuesti maakomisjoni anda. Kas siis maakomisjon on Riigikogu kõrgem instants? Maakomisjoni tahetakse niimoodi vägise sundida põhiseaduse vastu toimetama. Riigikogu põhiseadusevastast asja arutada ei saa, aga maakomisjon peab võima seda asja arutada, mis põhiseaduse vastane on. Kas see pole absurd? (K. P ä t s, põl: See on üks hädaohulik asi küll!) Igatahes. Kristlased rõhutavad iseäranis selle peale, et neile olla juba kätte antud teatud jagu maad. Aga siin on mitmelt poolt seletatud, ja Riigivanem, kui osav advokaat teab väga hästi, et iga kinnisvara müük, mille peale pole krepoteerimise akti, seega i-le veel punkt peale panemata, pole ostja omandus, kuigi see välja on maksetud. Teie olete kindlasti paljudes kohtuasjades tegev olnud, milles ette tuleb, et inimene on maja või maad ostnud, aga kui see pole ostja nimele krepoteeritud, siis võib selle väga kergesti endise omaniku võlgade eest ära müüa. Ei küsita selle järele, kas ostule-

pingu dokumendid välja on antud; selle peale rõhku ei panda. Seadus on seadus ja selle järgi peab käima. Nii ei ole ka see maa, mis on kirikutele tagasi lubatud anda, veel seaduse järgi nende omandus, seda tahetakse ikka veel mitmesuguste konksude varal omale püüda. Minu arvamise järgi ei ole kirikutel seda maad sugugi tarvis. Seda tarvidust püütakse põhjendada küll üht ja teist moodi, öeldes, et kirikud on vaesed, ei jõua oma teenijatele palka maksta, et need on tarvilikud asutused, ja et nad hariduse alal palju head olla teinud. (J. Voiman, stp: Nagu Petseri klooster!) Tuletatakse ikka ja alati meelde, palju nad enne on head teinud. Nüüdsest ajast palju ei räägita, on vist piinlik, sest nad tõrkusid liiga palju selle perekonnaseisu seadusele viimise puhul. See on just samale seisukohale asumine, nagu ajaloo, kas hanide kaagutamine Rooma linna vaenlaste käest päästis, selle eest hanesid isamaa päästjatena austati. Ega siis kõik hanid sellepärast õigustatud pole kaagutama, et vaadake, mis meie oleme teinud! Ja meie kristlased on täiesti nende Kamilluse hanide seisukohal. Nad on enne hästi kaagutanud, ja nüüd on tarvis neile selle eest veel tasu anda. (Haridusminister J. Lattik: Kes kaagutab praegu, kas kristlased või teie?) Oma endiste teenetega nad kaagutavad. Nad on selle miljonäri seisukorras, kes uulitsal kerjab valenime all. Nad panevad omale kerjuse maski ette, ja sirutavad käe välja, et neile penne antaks. Mis on see muud kui pettus, ja niisuguse pettuse vastu peaks iga aus inimene välja astuma.

A. Jõeäär (stp): Lugupeetud härrad rahvasaadikud! Ma vaidleksin härra Hasselblatt'i poolt tehtud ettepaneku vastu puhtvormilistel põhjustel. Härra Hasselblatt teeb ettepaneku kodukorra § 53. põhjal III lugemist edasi lükata ja seaduseelnõu vahepeal üldkomisjoni juriidiliseks kaalumiseks anda, eriti § 2. õiguslike tagajärgede kaalumiseks. Kodukorra § 53. näeb ette kaks võimalust teisel lugemisel vastuvõetud seaduseelnõu arutamise edasilükkamiseks: 1) seaduseelnõu arutamist edasi lükata erilise otsusega ja 2) eelnõu anda II ja III lugemise vahel mõnda komisjoni läbivaatamiseks. Härra Hasselblatt'i poolt on tehtud mõlemad ettepanekud. Kodukorra § 53. ei saa aga tõlgitseda teisiti, kui nõnda, et nende ettepanekute tegemiseks teatud tähtsust peab olema. Igal ajal neid ettepanekuid teha ei saa. Esimene ettepanek, nimelt eelnõu arutamist edasi lükata, peab, nagu § 53. tekstist järgneb, olema tehtud enne III lugemisele asumist. Minu arvates peab see sündima enne, kui Riigikogu on otsustanud seaduseelnõu

III lugemisel pävakorda võtta; vähemast aga tuleb igal tingimisel sarnane ettepanek teha ennem, kui on seaduseelnõu III lugemisele asunud. Minu arvates on aga käesoleval juhtumisel mõlematest momentidest mööda mindud, mõlemad momendid mööda lastud. Täna sel koosolekul ei tehtud ettepanekut pävakorra muutmise kohta, vaid Riigikogu tegi isegi erilise otsuse pävakorra vastuvõtmise juures, otsustades kõnealoleva seaduseelnõu III lugemisele asuda, paigutades ta ümber 6. pävakorra-punktist 3. pävakorra-punktiks. (Vahelhüüded paremalt poolt.) See seaduseelnõu on pävakorda võetud III lugemisel, võite ise pävakorrast järele vaadata. Tegelikult on ka praegu asunud seaduseelnõu III lugemisele. Pealkiri on ette loetud, ja lugupeetud rkl. härra Raudkepp tegi pealkirja kohta oma sisulise paranduse-ettepaneku. Mina arvan, et ka teised sõnavõtjad on küsimust sisuliselt käsitanud, seega tegelikult seaduseelnõu III lugemisest osa võtnud ja oma seisukohti avaldanud. Tähendab, mida teeb praegu Riigikogu? Riigikogu arutab käesolevat seaduseelnõu III lugemisel. Kui meie oleme juba käesoleva seaduseelnõu III lugemisele asunud, siis on selge, et seda, millele juba asunud, edasi jükata ei saa. Samal põhjusel on hiljaks jäänud ka ettepanek, anda see eelnõu II ja III lugemise vahel üldkomisjoni. Kui meie oleme seaduseelnõu III lugemisele asunud, siis on vaheaeg teise ja kolmanda lugemise vahel möödas, ja nii ei saa komisjoniammisest juttu olla. See oleks puhtvormiline vastuvaidlus korra kohta tehtud ettepaneku suhtes. Kui kodukorra õieti tõlgitseda, siis ei saa härra Hasselblat'i ettepanekut, kui kodukorra vastast, üldse hääletamisele panna.

Teiseks lubaksin endale paari sõnaga lugupeetud härra Riigivanemale vastu vaielda mõnes asjas. Nimelt selles, kui härra Riigivanem leiab põhiseaduse rikkumist käesoleva seaduseelnõu vastuvõtmises sarnasel kujul, nagu maakomisjoni poolt esitatud. Härra Riigivanem leiab, et siin on rikutud põhiseaduse §24., mis kindlustab eraomandust. Ma pean kõige rohkem imestama, et sarnase põhjendusega esineb üks Eesti parematest õigusteadlastest, parem meie eraõiguse tundjatest, kellel väga hästi teada need eeltingimused, millal keegi omanikuks saab. Balti eraõiguses on ette nähtud mitmesugused juhtumised, näiteks niisugune, kus kinnisvara müüakse kahele omanikule. Tekib küsimus — kumb tuleb sellega kinnisvara omanikuks lugeda, Asi otsustatakse järgmiselt: kui kinnisvara on krepoteerimata, siis antakse õigus sellele, kes kinnisvara enne ostnud, aga kui krepoteeritud, siis sellele, kelle nimele krepoteeritud. Kui jätame kõrvale krepoteer-

rimise momendi, siis on üks tähtsamatest momentidest kinnisvara üleandmine uue omaniku valdamiseks. Enne kui kinnisvara valdamisele ei ole asunud, ei ole uuel omanikul õigust selle peale. Kuid härra Riigivanem ei püüdnudki selgeks teha, et need maad on kogudustele üle antud ning kui seda ei ole tehtud, siis ei või olla juttu omandusest ja kui ei ole veel omandust, siis ei või olla juttu ka põhiseaduse rikkumisest.

Juhataja M. Martna: Sõna on rkl. Rei'l.

Rkl. Rei ei ole kohal.

H. Anniko (krst): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Eksiarvamiste eemaldamiseks olen ma sunnitud lugupeetud rkl. Ast'i andmete kohta mõned sõnad selgituseks ütlima: Rkl. Ast ütles, et umbes 4.000 hektaari maad vabandada seega, kui kirikutele jäetakse ainult 50 hektaari maad.

Lubage, lugupeetud Riigikogu liikmed, selle kohta ligemaid seletusi anda: maakomisjonis oli see seadus pikemalt arutamisel, ja nagu teada, andis Riigikogu tähendatud seaduse maakomisjoni teisel lugemisel tehtud parandus-ettepanekute selgitamiseks ja tarvilikkude andmete muretsemiseks. Maakomisjon — küsimuste arutamisele asudes, leidis kohe, et nende selgituseks hädasti andmeid tarvis läheb ja otsustas tähendatud seaduseelnõu saata Vabariigi Valitsusele andmete kogumiseks ja seisukohavõtmiseks, aga õnnetuseks sai maakomisjoni enamuse poolt selleks kahenädaline tähtaeg määratud. (O. Gustavson, stp: Kui suur see tähtaeg peab olema, kas kahe aastane?) Tähendatud otsuse puhul teatas valitsuse esitaja otsekohe, et kahe nädala jooksul on võimatu niisuguste laiaulatusega küsimuste kohta rahuldavaid andmeid muretseda. Sellest hoolimata jäi aga kahenädaline tähtaeg maksmata.

Möödus kaks nädalat, ja seadus tuli maakomisjonis arutamisele. Selleks oli kõigepealt mitmesuguseid andmeid tarvis. Koosolekul viibiv valitsuse esitaja teatas tol korral üsna avameelselt, et nii lühikese ajaga ei ole valitsus suutnud niimitme küsimuse selgitamiseks mingisuguseid andmeid muretseda. (O. Gustavson, stp: Kus härra Anniko oli?) Lubage, ma räägin edasi. Valitsus võis ainult umbkaudseid andmeid ühe küsimuse kohta anda. See on, kui võrd suureneks riiklik maatagavara kirikumaade arvel, kui tagasiandmist vähendatakse 50 hektaari peale. Valitsuse esitaja ütles, et tähendatud andmed mitte valitsuselt esitatud andmed ei ole, sest

valitsus ei saanud mingisuguseid andmeid koguda.

Nagu Riigikogu liikmed aruandja poolt esitatud seletuskirjas lugenud, suureneks maa kogusumma umbes 3.900 hektaari võrra, mida rkl. Ast aluseks võtab, aga siia juurde lisab aruandja omalt poolt ütөлuse, et tähendatud andmed ei ole täpsed, vaid võib kuni 10% siin juures eksimisi ette tulla.

Neid antud andmeid ligemalt kontro-leerides leidsin seda, et siin eksimistega mitte 10% võrra tegemist ei ole, vaid 50%—60% võrra. Selleks toon siin kohe mõned näited, kus vahet süllaga mõõta võib.

On selge, kui kirikutele rohkem maad kätte antakse ja pärast 50 hektaari peale vähendatakse, siis ülejääk suureneb märksa. Sellest seisukohast välja minnes on andmete kokkuseadja aluseks võtnud järgmise põhimõtte, kõik kogudused saavad 100 hektaari maad tagasi. Need 100 hektaari 50 hektaari peale vähendades jääb suur ülejääk, mis aga õige ei ole. Meie teame ju, et sarnast seadust ei ole olemas, kus kirikutele antakse 100 hektaari. Seadus lubab anda kirikutele ainult 75 hektaari ja kus metsa olemas, seal antakse seda kuni 25 hektaarini. Metsa on saanud ainult mõned üksikud kogudused. Kõik kogudused ei ole 75 hektaari maadki saanud, vaid nende andmete järgi, kus kogudustele maad juba planeeritud ja kätte antud, tuleb keskmine suurus umbes 60 kuni 64 hektaari. Niisuguseid norme ei ole olemas, nagu oleksid kõik kogudused saanud 100 hektaari.

Nende andmete kohta on veel teisi eksitusi ette tulnud. Mina ei taha valitsuse esitajale siin sugugi etteheiteid teha, et esitatud andmed puudulikud olid, sest kahe nädala jooksul ei ole võimalik paremaid, täpsemaid andmeid saada.

Näiteks Saaremaal Karja kogudusel olla valitsuse andmete järgi maad ühes armuadramaaga kokku 1092 hektaari. Siin on suure eksitusega tegemist.

Möödunud suvel käisin Saaremaal ja seal kirjutasin ma täpsed andmed üles. Minu andmete järgi on Karja kogudusel maad 302 hektaari, armuadra-maid 104 hektaari, see on kokku 406 hektaari, kuna 1092 hektaari on üles antud, seega vahe üle 600 hektaari. Sellest näeme, et valitsuse poolt antud andmetega arvestada ei saa ja sellepärast ka neid andmeid, mis härra Ast siin käsitas, ei saa sugugi õigeks pidada.

J. Holberg (põl): Härra Gustavson keelab seda teiste rühmade õigusteadlaste tegemast, mida ta oma rühma tegelastele ei keela. See on seda huvitavam. Näiteks teie

rühma liikmed, kes on vannutatud advokaadid ja nende abid, võivad väga hästi ajada ametiasutustes asju. Aga ma ütlen. Teie liht rühma liikmed, härra Gustavson, ajavad palju rohkem ametiasutustes asju, ja kelle järele mingisugust seaduslikku valvet ei ole. Nad ei jõua jalagi sinna minna, neid veetakse voorimeestega ja nad istuvad põllutööministeeriumis päevade kaupa.

Mis puutub härra Gustavson'i märkusesse, et minu patron on olnud härra Riigivanem. Muidugi, ma olen selle peale uhke, et mul niisugune patron on, kes kaua aega on olnud vannutatud advokaatide nõukogu esimees, ja ma võin öelda, kes mu praegune patron on, nimelt vannutatud advokaat Aronson. (O. Gustavson, stp: Võiks ainult soovida, et see õpilase peale ka mõjuks.)

Juhataja M. Martna: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Gustavson'il.

O. Gustavson (stp): Faktilise märkusena tahaksin öiendada nüüpalju, et mina ei ole härra Holberg'ile etteheiteid teinud sellepärast, kui ta advokaadina kohtutes ja mujal asju ajab

Juhataja M. Martna: See ei puutu käesolevat asja, ja seda võite pärast öiendada.

A. Anderkopp (töer): (Riigivanem J. Teemant: Mavisteikuule, peaksin lähemale tulema.) O, mul on hea hääl.

Härra Riigivanem kandis kõigepealt üksikud andmed ette kirikumaade olukorra kohta. Ma usun, Riigikogu oleks rõõmus olnud, kui ta neid andmeid oleks saanud üksikasjalisemalt kuulda, sellepärast, et nüüd selgub, et valitsusel, vähemalt Riigivanemal, niisugused andmed käes olid, kuna aga komisjonis ütles valitsuse esitaja, et valitsusel andmeid ei ole. Ma olin ise komisjonis koosolekul, kui põllutööministeeriumi esitaja ütles, et need andmed ei ole valitsuse andmed. Kas oli see nõnda? (O. Liigand, rhv: Oli!) Ma pean nende andmete kohta tähendama, mis härra Riigivanem täna siin ette kandis, et need täpsed ei ole, ja Riigikogu on tõsiselt kurb, kui Riigivanem tuleb ja andmed ette kannab, mis õiged pole. (Müra ja hulgalised vahelhüüded.) Mul on siin selle kohta ametiasutuste poolt kirjad käes. (Kohtuminister J. Sepp: Mis see tähendab, see on häbemata! Teie julgete niisugust häbemataust rääkida!) Kes on häbemata? (M. Laarman, põl: Nii

ei tohi rääkida!) Ma ei ole teiega üldse rääkinud ja ei tahagi rääkida.

Juhataja **M. Martna**: (helistab.)

A. Anderkopp (töer): Ma ei taha öelda, nagu oleks härra Riigivanem meelega ebaõiged andmed ette kandnud, temale on need kätte antud, ja see on kurb, et Riigivanem nii esinema peab. Härra Riigivanem, nii palju, nagu ma seda ta kõnest kiirelt aru sain, luges ette järgmiste mõisate nimed: Audru, Halliste, Tõstamaa, Kilingi Pärnumaalt, mis olevat välja antud. Nüüd kuulaksime, kuidas nende asjadega lugu on. Kõigepealt lähuvad maa suuruse tegelikud arvud lahku neist arvudest, mis komisjonis kuuldavale tulid. Härra Riigivanem ei ole aga arvusid ette kandnud, ja ma ei taha siinjuures nende puhul sellepärast ka peatuma jääda. Ma tahaksin tähendada nii palju, et andmed, mis kohapealsetest asutustest on saadud, kõnelevad, et Tõstamaal praegu kirikumaade planeerimine käimas on, kuna siin katsutakse andmetega tõendada, et need maad juba välja antud on selles korras, nagu seadus käsitab. Samuti on päris kindlad teated koha pealt, et Kilingis tänava tehnilise jõu puudusel planeerimine tegemata tahetakse jätta. Härra Riigivanem luges siin aga nimekirja ette, et seal olukord teistsugune olevat, ja härra põllutööminister tõendab praegugi peavangutamise, et minu andmed õiged on. (Põllutööminister O. Köster: Õigus on ka Riigivanemal.) Kummal on siis õigus? (O. Gustavson, stp; See on, kuidas teie seda käsitate.)

Mis puutub asja sisulisse külge, nii nagu härra Riigivanem siin ette kandis, siis jättis ta täitsa vastamata selle külje, mida mina esile tõin. Näited eriseadustest olid nähtavasti küllaldased selleks, et seletada, et see üldine seisukoht, mida härra Riigivanem kuuldavale tõi, ennast kaitsta ei lase. Sest Riigivanem vaikus ju vastuseletuste puhul. Ma saan sellest aru. Kui enam üht asja kaitsta ei saa, on parem sellest vaikida, ja praegu on ka seda mööda Riigivanem käinud. Härra Riigivanem on aga lõpulikult seisma jäänud meie põhiseaduse juurde ja arvanud, et meie põhiseaduses keeld on, mille järgi tasuta maad võõrandada ei saa. Mina olin selle põhiseaduse aruandja Asutavas Kogus, kui see vastu võeti, ja mul on nii elavalt meeles see ettepanek selleaegse maaliidu rühma poolt põhiseaduse § 24. vastu võtta, et maa võõrandamine sellekohase tasu eest sündida võiks.

Asutava Kogu enamus lükkas selle paranduse tagasi. Kui teie, austatud Riigikogu liikmed, loete põhiseaduse § 24., siis ei leia teie, et meie põhiseadus keelab ära tasuta maade võõrandamise, vaid teie kuulete järgmise redaktsiooni: „Eraomandus on Eestis igale kodanikule kindlustatud, ilma omaniku nõusolekuta võib seda võõrandada ainult üleüldistes huvides seaduste põhjal ja seadustes ettenähtud korras“. (Vahel hüüab J. Laidoner'i, põl poolt.) See on teie asi, kuidas teie sellest aru saate, seaduse tekst ja ajalugu tema vastuvõtmisel on täiesti selge. Teie ei saa põhiseaduse põhjal öelda, et meie peame tasu maksma. (J. Laidoner, põl: Millega on siis eraomandus kindlustatud?) Põhiseadus kindlustab, et valitsus inimestelt varandust ei saa võtta. Teile, võib olla, tuleb valitsus kaela, võtab Õllepruuli tänaval asuva Teie maja ära ja tehtud. Ja seda keelab põhiseadus. Meil vaieldi väga pikalt Asutavas Kogus selle küsimuse ümber, ja ma arvan, et kui härra Riigivanem seda tahab, siis võib ta need motiivid väga kergelt kätte saada, kui unustanud peaks olema. Meie seadused käsivad, et jätame kirikumaade küsimuse lahendamise eriseaduse hooleks. Meil ei ole praegu veel niisugust eriseadust. Kui härra Riigivanem aga tuleb ja ette heidab, et kirikumaade võõrandamine ei oleks kooskõlas põhiseadusega, siis ei lase sarnane seisukoht ennast kaitseda.

Lõpuks pean ütlema, et härra Riigivanem oma teistkordses kõnes tahtis pöörata asja hoopis teisele poole, kui esimeses kõnes seda teinud oli. Mis sealt kõnest vist kõigile välja paistis, see on hirm valitsuse, hirm kriis eest. Hirm selle eest, et tööerakonna rühm, kes on kogu aeg kirikumaade suhtes sel seisukohal seisnud, kus ta praegu seisab, julgeb järjekindel olla. Härra Riigivanem arvas koguni tarvilikuks siin seda mõtet esile tuua, et omal ajal, kui see tööerakond valitsuses oli, siis kõlbas see Teemandi valitsus küll, aga nüüd, kui ta väljas on, enam ei kõlba, nüüd on valitsus teistsuguseks muutunud. Ma näitasin juba, kuidas sel ajal vaated valitsusel hoopis teised olid, ja seda ei saa ka härra Riigivanem ise salata. Siis olime mõlemad arvamisel, et meie võime tasuta maad võõrandada. Meie oleme üheskoos selle seaduse välja töötanud ja selles asjas 4—5 päeva koos nõu pidanud, kuidas seda teha tuleb. Siis olime ühel arvamisel. (Riigivanem J. Teemant: See ei käinud kirikumaade kohta.) Ka kirikumaade kohta käiva klauseli oleme seltsis välja töötanud, otsusele tulles, et meie nende

kohta eriseaduse anname. Täna tuleb aga Riigivanem ja ütleb, et see võimalik ei ole.

Vahe endise ja praeguse valitsuse vahel on käega katsutav. Siin ei saa küsimust olla, keda meie toetada saame, sest selle valitsuse seisukoht on hoopis teine, kui meie oma. Või võtaksime mõne teise näite — neid võib ju nii palju leida. Härra Riigivanem peab ütleva, kui ta õiglane tahab olla, et need seisukohad, mis minu rühmal omal ajal olid, ja mis ühised olid ka selleaegse valitsuse seisukohtadega, kui tööerakond valitsuses oli, ei ole enam ühised. Võtame näiteks kas või riigiametnikkude palga. Siin ei lähe meie enam ühist teed. Ma tahaksin heameelega härra Riigivanemalt kuulda, kas seisame meie selles küsimuses ka veel praegu ühisel alusel. (K. Päts, põl: See on hoopis teine muusika.) Ei, ei. Siis olime valitsusega ühel seisukohal, nüüd on aga valitsus teisele arvamisele tulnud ja niisugusele, millega meie kunagi ühineda ei saa. (Tööhoolekandeminister O. Tiefert: Missugune siis teie arvamine on?) Ega ma ei saa teile praegu palkadeseadust seletama hakata, seda keelaks juba juhataja. Kahju on aga, härra Tiefert, et teie sagedamini komisjonis ja Riigikogus ei käi ja sellepärast ka meie seisukohti ei kuule. Ma oleksin nii väga tahtnud hiljuti teie seisukohta kuulda, sest meil oli ju Riigikogus üks tähtis teie ametkonda puudutav seaduseelnõu arutamisel. Kes aga puudus, olite teie.

Härra Teemant arvas, et temal meie ridadest meestega tegemist ei ole, kelle ees võiks mütsi maha võtta, kuid need ei olevat praegu juhtival kohal, ohjad olevat teiste käes. (Riigivanem J. Teemant: Ei öelnud seda. Vahelhüüded ja müra pahemalt poolt jakeskelt: Ütlesite!) Härra Riigivanem, lubage meelde tuletada üht koosolekut Virumaal, kus meie mõlemad kõnelesime, mõlemad mitte kui valitsuse liikmed, siis olid Sina see mees, kes välja tuli ja minu kohta tähendas, et selle mehe ees võtan ma mütsi maha. Võib olla on härra Riigivanem nüüd nii kaugele jõudnud, et ta seda enam täna tarvilikuks ei pea. Sest ajast peale olen mina aga oma rühma juhtinud ja teen seda ka praegu. Praegu on aga valitsuse teed teistsuguseks läinud ja ei saa enam meie koostööst juttu olla.

Meie olime koos ja võib olla, oleksin mina viimane olnud, kes kivi oleks visanud. Võib olla, et meie koos vigu tegime, kuid siis tegime seda kindlal arvamisel olles, et meie töö maale ja rahvale tarvilik on. Nüüd on valitsus aga kui valitsemise, nii ka sea-

dusandluse töös täiesti uued purjed peale tõmbanud. Kui täna härra Riigivanem ütleb, et see seisukoht, mille poolt meie poolteist aastat tagasi olime, niisugune on, mille ees mütsi maha võtta ei saa, siis lubagu ka härra Riigivanem meile vastata, et meie rühmal ei ole põhjust ka selle valitsuse ees mütsi maha võtta. Meie ei saa aga seda valitsust kukutama hakata, nagu Teemant seda kardab, sest Riigivanema seljataga on praeguse koalitsiooni enamus, ja meie hääled üksi ei aita. Kui aga härra Riigivanemal täna hirm oli, et meie tahame valitsust kukutada, siis usun ma, et seks teine põhjus oli ja nimelt: oma linnukesed ei taha enam puuris seista. (Kiid avaldused käteplaginaga pahemal pool ja keskel.)

J. Vain (stp): Ma pean härra Anniko arvuliste andmete kohta järgmist tähendama. Härra Anniko tõi ette Kärddlas koguduse maid — 320 tiinu ja armuadra-maid 104 tiinu. Esiteks ei ole koguduste maa kohta see arv õige. Väljavõtte aktist näitab, et see summa koguduse maa kohta on 197,7 tiinu. Aga see ei ole veel tähtis. Härra Anniko vaidleb aga teise arvu vastu, 1190 tiinu vastu. See 1190 tiinu ei käsita mitte ainult kirikumõisate, kui niisuguste armuadra-maid, vaid neid kahte maüksust pluss kirikuvald, sest omal ajal võõrandati kiriku käest ka kiriku vald. Järelikult kui teie tahate vaielda, tuleb meil loomulikult võtta need kaks üksust, mille vastu teie vaidlete, aga mitte kolme vastu vaielda kahe arvu kokkuvõttega.

Juhataja M. Martna: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Laarman'il.

M. Laarman (põl): Ei tarvita.

Riigivanem J. Teemant: Härra Anderkopp tõi siin midagi ette, ja rääkis midagi, milles oli vastolu. Aga inimene võib ju eksida, ja härra Anderkopp võib ka eksida. Mina võin aga ette lugeda väljavõtte Riigikogu maakomisjoni protokollist 8. oktoobrist 1926.a., milles muuseas kirjutatud: Põllutööministeeriumi esitaja härra Varep kannab ette andmed kirikumaaade eraldamise kohta. Nimelt oli võõrandatud 107 kirikumõisat üldsummas 49.553 tiinu katastri andmete järgi. Seni on tagasi antud maad 40 kogudusele kokku 2770,9 ha suuruses. Siis — Virumaal niipalju, Harjumaal — niipalju. (Vahelhüüed pahemalt poolt: Kuipalju Pärnumaal?) Pärnumaal kuuele kogudusele 484 ha.

Härra Anderkopp julges siin tõendada midagi, mis täiesti ekslik on, muidugi see

oli tema poolt lapsus. (A. Anderkopp, t er: Ei olnud sugugi lapsus!) Nagu naha, härra Anderkopp on ka temperamentlik härra, nagu mina, selles oleme meie t aesti uhesugused. Oma kõne esimeses osas tähendas tema nagu oleks Riigivanem teadlikult eba igust r aakinud pärast tema aga ütles, nagu oleks see sündinud mitteteadlikult, nagu oleks Riigivanem eksinud. Siin on aga protokoll ja see kinnitab seda, mis ma r aakinud olen. Ma kordan veel, tunnistused on välja antud. (A. Anderkopp, t er: Need ei ole ikka täpsed!) Seal võib olla, on võrdlemisi v ahetest tiinudest jutt, aga t ahelis on see asjaolu, et 40 kogudusele on tagasiantavate maade suhtes tunnistused välja antud, et nad teatavate maaosade suhtes omanikud on. Umbes 10 kogudusele on isegi maa-alad juba välja planeeritud, ja kogu aeg valdavad nad neid, mu härrad. Siin r aakis keegi valdamisest ja omandus igusest ja tõi isegi meie III köitest teatava paragrahvi ette, mis aga kõik asjasse sugugi ei puutu. Mis puutub 5. märtsi 1926. a. seadusse, mille esimese paragrahvi teises lõikes on öeldud, et tasuk usimus eriseadusega lahendatakse, siis käib see seadus ainult nende kirikumaade kohta, mis võõrandati 1919.a. Nagu teada, võõrandati meil 1919. aastal mõisad ja kirikumaad. 5. märtsil 1926. aastal võeti meil aga vastu seadus, kus kirikumaade tasumaksmise suhtes  eldi, et selle kohta eriseadus tuleb. Sellest ei järgne aga sugugi, et nende maade suhtes, mis riigilt kirikutele tagasi anti, tuleks tarvitada võõrandamise korral tasumaksmise suhtes 5. märtsi 1926. a. seadust, kus öeldud on, et tasumaksmise küsimus lahendatakse eriseadusega. 5. märtsi 1926. a. seadus on eriseadus, seda seadust peab võtma ainult kooskõlas 1919. a. maaseadusega. Ma mõtlen sellega selle seaduse esimese paragrahvi teist lõiget, millest lugupeetud rkl. härra Anderkopp r aakis. Sellepärast on täiesti  umberl ukkamata see, mida mina siin julgesin ette kanda, ja mis selles seisab, et meie põhiseadus kindlustab vastavat tasusaamist maade võõrandamise korral. Praegusel korral riigistatakse osa nendest kirikumaadest, mis 26. mai 1925. a. seaduse järgi kirikutele uuesti tagasi anti. Vaadake, nende maade suhtes peavad maksma kõik need kindlustused, mis põhiseaduse   24 ette näeb. Kõik muu ei puutu asjasse.

Kui ma r aakisin muuseas t oerakonna hingeelust praegusel ajal, siis pean ma ütlema, oleme avalikud, härra Anderkopp. teie kukutaksite valitsuse iga silmapilk, kui teie seda võiksite ja tarvitsite selleks kõiki oma j odu. Ja praegusel korral on see kirikumaade

küsimus üks, mis tahetakse teha komistuskiviks praegusele valitsusele. Teiselt poolt teate Teie, härra Anderkopp, väga hästi, kuidas mina isiklikult võimu küljes ei olene, mina ei ole aga ka jänes, kes seal t ara jookseb. Mina tarvitan seda võimu, mis rahva poolt on antud, niikaua kuni minul rahva usaldus on. Kui on aeg, tulevad teised, mul ei ole midagi selle vastu. Aga ma ütlen, kui teie tahate valitsust kukutada, siis tehke seda nii, et naha oleks, mispärast teie teda kukutate, milles seisab vahe. (Vahelh uue paremalt poolt:  hed on noored, teised vanad!) Mina pean ütlema, et mina seda vahet meie ja teie vahel praegusel korral ei näe, seda ei ole. Teie otsite seda vahet küll ja  tlete, see on hall ja see on must, toote seda ka praegu ette, aga sisuliselt seda vahet ei ole. Teil ei ole sisemist rahutunnet, teil nagu kipitab kuskil natuke, sellepärast seletate, praegune valitsus peab minema, maksku mis maksab. Teie olete isegi niikaugele läinud, et sotsialistidega ühise h aalekandja olete loonud, nende juhid kirjutavad teie lehes. (A. Anderkopp, t er: See on alati nii olnud!) See on teatav tundemärk. Olge avalikud,  elge, mis teie tahate,  elge, meie tahame võtta ilma tasuta. Võtke siis, mu härrad, ja jaotage niipalju, kui teie j uate. Mina ütlen, mina pean seda jaotamist hädaohtlikuks. Meie peame kultuurriigi elu algama, jaotuse ajaj argud on m oodas, n uid on küllalt! Kui teil teine seisukoht on, kuulutage seda, näidake!

(Paremalt pool suured kiiduavaldused. Pahemalt pool ja keskel jalgade trampimine. E. Jonas, stp: Pankrottmeistrid! A. Veiler, t er: Eesti vabariik on praegu oksjonil!).

Juhataja **M. Martna**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Gustavson'il.

O. Gustavson (stp): Härra Riigivanem tähendas muuseas, et maakomisjonis on põllutööministeeriumi esitaja teatanud, nagu oleks juba kätte antud peale muude ka Audru kirikumõisa maad. Mul on teada, et Audru kirikumõisa maade planeerimise kava vastu on esitatud terve rida proteste. Need protestid ei ole siiani arutamisel olnud planeerimise peakomisjonis. Mulle jäab lausa arusaamatuks, kuidas saab neid maid enne kätte anda, kui l opuinstants pole veel jõudnud võtta seisukohta.

Juhataja **M. Martna**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Anderkopp'il.

A. Anderkopp (töer): Härra Riigivanem kõneles siin vahest, mis meie vahel olemas selles mõttes, et nemad tahavad tasu maksta nende maade eest, mida nad võõrandavad, meie aga mitte. Mina olin siin Riigikogus selle aruandja, et võõrandatud maade eest tuleb tasu maksta, aga põllumeeste kogude Võrumaa leht nr. 1 kirjutas suure pealkirja all: „Mitte ühte pennigi.“

Juhataja M. Martna: Kuulutan veerandtunnilise vaheaaja.

Vaheaeg algab kell 19.15 min.

Pärast vaheaega jätkub koosolek kell 19.35 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **M. Martna**.

Sekretäri kohal abisekretär **O. Liigand**.

Juhataja M. Martna: Riigikogu koosolek kestab edasi. Sõna on rkl. Ojal faktiliseks märkuseks.

B. Oja (töer): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma pean öiendama neid andmeid, mida lugupeetud härra Riigivanem siin ette kandis.

Nimelt need andmed, mis põllutööstusteeriumi esitaja härra Varep 8. oktoobril maakomisjonis andis, ja missugused Riigivanem ette kandis, nende andmete üle tekkis pärastpoole kahtlus: komisjoni koosolekul 17. novembril seadsid meie rühma esitajad küsimuse üles, kuidas öieti on tegelikult: kas on need maad tagasi antud või mitte. Ja selle kohta annab põllutööstusteeriumi esitaja maakomisjoni koosolekul 19. novembril järgmise vastuse: „Põllutööstusteeriumi esitaja A. Varep: Eelmisel koosolekul ettekantud arvudega, kuivõrd suureneks riiklik maatagavara kirikumaade arvel, ei saa arvestada kui absoluutsete arvudega. Suur hulk nende 3.925 ha hulka kuuluvast maa-alast on metsamaa. Kirikutele uusi maade tagasiandmist olnud ei ole. Ei ole ka kinnitatud maade tagasiandmise kava; üldse on aga eraldamine läbiviimisel. 40 kogudusele on välja antud ajutised dokumendid, mis nende omandus-õigust tõendavad. Kreposteerida ei saa täpsete plaanideta, sellepärast kreposteeritud ei ole kirikute nimele veel midagi, kõik on alles riigi nimel; ei ole ka kindel tagasiantavate maade kinnistamise kord. Armuadra-maade kohta on täpsed andmed olemas ainult Saaremaa kohta. Tõendused armuadra-maade kohta on väga keerulised; maid on vahepeal vahetatud ning tuleb jõuda selgusele, kas nad praegu veel püsivad armuadra-maadena.“

Tuleb küsida: kui nüüd härra Riigivanem andmeid ette kandis, mida valitsuse esitaja andis 8. oktoobril, ja kui nüüd 19. novembril valitsuse esitaja neid öiendab ja ümber lükkab, kummad andmed siis lõppude-lõpuks õiged on.

V. Hasselblatt (sks): Silmas pidades, et rkl. Jõeäär leidis, et minu ettepanek ei vasta kodukorrale, muudan mina seda ettepanekut järgmiselt: „Üldkomisjoni anda seaduseelnõu pealkiri ühes temale järgnevate paragrahvidega“. Ja veel kord rõhutan, et minul ainult see asjaolu on tähtis, et seaduseelnõu juriidilisest küljest saaks kaalutud, kusjuures § 1. juriidiline läbikatsumine minu arvates ka oleks väga soovitav.

K. Päts (põl): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Meie maaseadus on meil maa kohta käivate õiguslike vahetõenduste uuen-damise korras nagu teiseks põhiseaduseks saanud. Ma pean aga tähendama, et meil enne maaseadust maid ja maade kohta valitsevaid vahetõenduste korraldasid teised seadused, mis osalt edasi maksavad. Ei või mitte öelda, et maaseadus nende teiste seadustega vaimlikus ja mõttelises ühenduses oleks olnud. Meie teame kõik, et meie maaseadust nime-tatakse mõnel pool isegi teatavas mõttes revolutsiooniks ja seda ta sisuliselt ka on. Ta on endisele keskajast ja Rooma ajast päritud eraõigusele uued põhimõtted sisse toonud. Sellega ei ole aga meie seadusandlus ei põhiseadusega ei ka pärastiste seadustega öelnud, et see maaseadus peaks kõigil aladel domineerivaks jääma, et ta kõrval endised maksvad normid peaksid varju jääma.

Kui meie praeguse eelnõu juriidilise külje juures niipalju vaielnud oleme, ja nagu juristide kohta naljasõnana tarvitatakse, et kolm juristi ja neli arvamist kuuldavale on tulnud, siis peab ütleva, et täna need arvamised veel kirjumaks on läinud, sellepärast et juriidilisi küsimusi on võtnud vaevaks lahendada ka need, kellel minu arvates selleks kõik andmed käepärast ei ole. Ja ma tahaksin ainult õige lühidalt näidata selle peale, milles minu arvamine siin kõnedes toodud põhjendustest lahku läheb, ja mis minu arvates tõesti põhjalikku poliitilist kaalumist vajab kõigi nende poliitiliste külgede ja tunnete peale vaatamata, mida siin väga temperamentlikult ette toodi. Mina arvan, et seadusandlik kogu, mu härrad, peab seadusi nii andma, et seadusi kõik kodanikud võivad täita, ja et riigiasutused ja kohtud võivad seadustest kindlat rahva tahtmist leida. Kui meie vaatame vanu seadusandlikke kogusid,

siis meie teame, et näiteks Rooma Corpus Juris Civilis'e kohta seadis selle kogu looja nõude üles, et selles kogus ei tohi leiduda mitte ühtki normi, mis üksteise vastu käivad. Selles paksus, suures raamatus leiduvad siiski mõned normid, mis tõesti üksteise vastu käivad. Siin on juriidiliselt mõtleavad pead suurt vaeva näinud aastasade jooksul, et neid lahkuminevaid norme üksteisega lepitada, sest seadusandlus ei tohi niisugune olla, kus normid üksteisest lahku lähevad, lausa üksteist eitavad. Ma pean kahjuks ütlema, et meil ei ole seadusandlikud kogud selle peale soovitaval määral rõhku pannud, vaid meil on kahjuks seadusi antud, kus paarikümne paragrahvi järgi koguni teistest lahkuminev norm sees on. Niisugusi seadusi täita nii asutuste kui ka kohtute poolt, see on suur piin ja seda meie oma noorele riigile teha ei tohiks. Ja ma pean ütlema, et täna selle seaduse arutamise ja selgituse juures minule palju juriidilisi küsimusi niisuguses kujus selgeks sai, mulle näib, et siin ei teata, mida tahetakse maksta panna. Ja kui härra Riigivanem ütles, et meie niisuguse seaduse vastuvõtmisega võime ühe ajaloolise päeva sünnitada, siis ma arvan, mitte poliitiliste tagajärgede ega mitte nende kirgedest pooltest, mis siin lõkkele löid, vaid otsekohe nende juriidiliste põhimõtete pooltest, mida meie siin tahame maksta panna.

Ja nüüd lubage, et ma sellele lähemale astun. Meie maaseadus võttis ja tunnistas, et on tarvis maaharimine teisele alusele seada: suurmaapidamine peab ruumi andma väikemaapidamisele. Kas selle eest tasu maksta või mitte, seda ei otsustatud kohe kindlal kujul. Tunnistati, et see on riiklik tarvidus, ilma selle suure uuenduseta ei saa riiki luua. Pärastpoole muidugi pidi selle suure uuenduse järele päevakorrade tulema ka tasuküsimus. Kui kellegi käest varandus ära võetakse, kuidas siis temale tasu maksta? See oli väga mitmesugustel tehnilistel põhjustel raske õiendada. Viimaks jõuti niikaugele, et võeti seadus vastu, et kõigi maade eest, mis ära võetakse, antakse tasu sel ja sel alusel, välja võetud maad, mis kiriku omad, nende kohta antakse eriseadus, ja välja võetud maad, mis ilma tasuta võetakse, mitte tsiviilõiguse seisukohast välja minnes, vaid riigivõimu karistusena tarvitades. Mitte ei öeldud, et maad võetakse ilma tasuta ära sellepärast, et nad mingisugusel põhjusel tsiviilõiguslikult teistsugused on, vaid seda äravõtmist põhjendati ikka nende endiste omanikkude riigivastase teguviisiga. Tähen-dab, pandi nende karistuse sanktsioon. See on võimalik, riik võib karistavaid sanktsioone maksta panna, kui ta tahab. Kui ta võib

inimeselt vabaduse ja elu võtta, miks ei või ta siis maad võtta. See ei käi riigioiguse ja suveräniteedi vastu. Meie põhiseadusesse võeti aga norm üles, et eraõigus on kaitstud. Mina mäletan väga hästi, lugupeetud Riigikogu liikmed, kui Asutava Kogu ajal selle-aegne Asutava Kogu liige, praegune õigusteaduse professor Uluots, ettepaneku tegi, kus ta sõna sõnalt pani Asutavale Kogule ette ühe Prantsuse põhiseaduse normi, mis eraomanduse kaitse kohta käis, ja mis omal ajal väga radikaalsete Prantsuse revolutsionääride poolt tehtud oli. See ettepanek võeti suure naeruga vastu. Ja ma mäletan, kuidas härra Uluots ütles: „Minu härrad ja daamid, teie võite naerda kõigi üle, aga kurb on, kui teie hakkate mõistuse üle naerma, mis suure revolutsiooni puhul avaldunud. Selle, mis ma siin ette tõin, on suured radikaalsed revolutsionäärid ette toonud ja soovitanud vastu võtta“. Meil ei võetud seda ettepanekut vastu, ja meie saime põhiseaduse niisugusel kujul, nagu ta praegu on, sest meil ei olnud esiotsa mõtetki eraomandust nii kaitsta, et põhiseaduses oleks eraomanduse tasu võõrandamise puhul eeltingimuseks tehtud. Põhiseadus võeti vastu niisugusel kujul, et ta jättis kõik küsimused sellel alal lahtiseks.

Mina tahan nüüd välja minna sellest, et meil endine tsiviil, eraõigus teataval viisil korraldab eraomandust, selle äravõtmist, annab teatavad mõisted, mida tuleb sellele võõrandamise all mõista. Sest võõrandamine ei ole, minu härrad, niisugune, et meie aga käe välja sirutame ja meeldiva asja omale võtame. See ei ole võõrandamine. Võõrandamine on teatud juriidiline mõiste, mis seaduslikkuse piiridesse pandud. Ja kui siis see võõrandamise mõte on põhiseadusesse pandud, siis tuleb seda võõrandamist nii mõista ja selles ulatuses ja piirides, mida meil eraomanduse võõrandamise all eraõigus mõistab. Ei või nii mõelda, et see võõrandamine on midagi, millel juriidilist alust ei ole, et ta on paljalt üks äravõtmine. Meie teame, mis võõrandamine on. Kui ta oleks ainult võõra omanduse faktiline äravõtmine, siis oleks see toimetus õige lihtne. Et võõrandamine on aga tegutsemine, millele õiguslike vahetõrgete muutmise järgneb, siis on nende tagajärgede kohaselt ka võõrandamine ise mitmesugune. Nüüd on meil aga tekkinud maaseaduse põhjal teatav kategooria maid, mille kohta omandusõigus korraldatakse meie suure maaseadusega, ja mille eest endistele omanikkudele tasu maksmine pärast antud seadusega korraldatud on. Nüüd küsiks minna, minu härrad, — kui see suur maatagavara ära jaotatud on üksikutesse väikestesse osadesse, eraomandu-

seks, nagu meil see suur protsess praegu ees on, siis kas need eraomandused oma iseloomu poolest on mingisugusel teisel juriidilisel alusel, kui see tsiviilõiguses antud, ja kas on nad mingisuguse teise kaitse või kitsenduse all, kui need, mis kõigi teiste eraomanduste kohta maksavad?

Mina arvan, et peab nii seletama, et üldseadus maksab seal, kus eriseadus kitsendusi ette ei too. See on ju harilik õiguse normide seletusviis. Niiviisi teie, juristid, vist kõik mõtlete. Ja selle vastu on raske vaielda. Kui see aga nii on, siis on meil teada, et kõigi eraomanduste kohta, mis enne maa-seadust võõrandatud, võõrandamise puhul teatav võõrandamise kord maksev oli. Meie võtame ka praegu igapäev, kui meie tahame maid raudteede alla, teede alla, võtame eramaid. Aga meie ei tähenda siis niisuguses seaduses, et võõrandatud maa eest makstakse tasu. Mispärast? Sellepärast, et meil on õiguslik kord, on tasunormid, mis maksavad juba Vene ajast saadik. Kui meie vaatame raudtee-ehitamise seadusi, siis näeme, et antakse seal seadus välja, kus öeldakse, et valitsusel on õigus neid ja neid maid võõrandada, ja ei öelda, et neile makstakse nii- ja niipalju. Selles luban ma enesele lahku minna väga lugupeetud härra Riigivanemast, et meie peaksime igas seaduses tingimata ka tasu juurde panema. Meil ei ole seda tarvis teha, sest võõrandamise puhul tasu maksamise kord on ju seadustes ära määratud. Küsimus ei seisa selles, kas meie tasu seal ära määrame, või mitte, vaid küsimus seisab selles, misuguse korra järgi, kuidaviisi seda tasu makstakse. Kui meie võtame näiteks, väga lugupeetud asunikud, teie maadest ühe tüki raudtee alla, siis tekib küsimus, kas meie peame maksma selle maatüki eest selle korra järgi, mis maaseadusega võõrandatud maade eest tasumaksamise seaduses ette nähtud, või hariliku korra järgi, mis enne maaseadust maksis. Mina arvan, et väga lugupeetud asunikud oleksid pahased, kui nende varandust tahtakse kitsendada õiguse alla anda, ja ütleksid, kui endise talu käest tükk maad võõrandatakse, siis maksetakse endise korra järgi väärtust aluseks võttes, aga kui noore asniku käest võetakse, siis maksetakse talle see tasu, mille üle praegu rahvahääletamise algatus käima pandud. (J. Lehtman, as: Praegu ei makseta mitte midagi!) Mis praegu on, sellest ma ei räägi, vaid ma räägin sellest, et kui see teie omanduseks on muutunud. Praegu, kui maa riigi oma on, siis, lugupeetud härra Lehtman, ma arvan, et mul seda õpetust tarvis ei ole, riik oma maa eest, kui ta seda enesele muuks otstarbeks võtab, kellelegi

tasu ei maksa. Ma arvan, et igaüks sellest aru saab, et kui riik oma maad võtab raudtee alla või muuks otstarbeks, et ta selle eest ei maksa. Aga ma ütlen, kui need maad teie omanduseks on muutunud, mis riigi käest on ära võetud, kui need asunikkude talud kui eraomandus on raamatutesse sisse kantud, missuguse seaduse järgi tuleb siis tasu maksta, kui need uuesti võõrandatakse. (V a h e l h ü ü e.) Ikka natukene kannatust, ma tulen nende maade juurde ka. Vaadake, mispärast ma need asunikkude maad ette tõin, just sellepärast, et asja selgemaks teha, et need kirikute maad on samasugused asunikkude maad, mida teie tahate ära võtta. (V a h e l h ü ü e A. V e i l e r'i, t ö e r p o o l t.) Kuulge, härra Veiler, ma võin sellest ka rääkida, ega see nüüd asja sega. Linnamaast räägime teine kord, kui tarvis on. Asunikkude maa ja kirikutele kord tagasiantud maa ja endistele omanikkudele tagasiantud maa, need on oma juriidilise iseloomu järgi kõik need väikesed eraomandused, mis on tekkinud endistest suurtest maatagavaradest ja mis maaseadusega olid võõrandatud. (V a h e l h ü ü e.) Kuulge, ärge nii rutuline olge, meie tuleme ka selle juurde tagasi, mis meil on ja mis meil pole. Meie läheme enne selle küsimusega edasi, ja nüüd tekib küsimus, kas see kategooria maid, mis suure maavõõrandamise tagajärjel on kellelegi omanduseks läinud, kas need maad oma õigusliku kaitse poolest teistsugusel alusel on, kui kõik teised eraomanduse põhjal omandatud maad? Mina arvan, et seda vist keegi ei tule kaitsma, et õiguslik kaitse teistsugune peab olema. Niisugust pretsedenti pole olnud, et oleks öeldud, et maadega, mis eraomanduseks läinud, võib teistmoodi talitada. Ma ei ütle, et Riigikogu ei või nende eest eraldi tasu määrata. Ta võib väga hästi ka nende kohta maksma panna omapäraseid tasunormid, ning keegi ei saa talle seda ära keelata. Ma ei räägi sellest, mis Riigikogu võib, vaid sellest traditsioonist, mida meie oma seadusandluse aluseks või põhjoneks võtame. Kui meie ütlesime, et need maad, mis kirikud seaduse järgi tagasi saanud maatagavarast, on nagu mängukanniks, mille kohta võib öelda: „annan sulle“ ja kuu aja pärast: „Võtan tagasi“, niisuguse õiguse võib Riigikogu omale võtta, aga kui meie seda ühede kohta teeme, kas siis ei või seda teha asunikkude maade kohta, vabrikutele antud maade kohta, suvilate kohta... (R. Penno, as: Seda ei saa!) Aga mispärast arvate Teie, et Teie olete Eestis paremad kodanikud kui kõik teised? (V a h e l h ü ü e.) Mis Teie arvate kirikutele tagasiantud maade kohta võimaliku olevat, miks

siis see ka asunikude kohta võimalik ei ole? See on teine asi, kui teie ütlete, et üksikud eraomanduseks läinud maad ei käi harilikkuude seaduste alla, vaid et nendega võib riik teha mis ta tahab, siis on teil muidugi oma kindel põhimõte, kui nii, siis fikseerime selle, et tulevased Riigikogud teaksid, et asunikude esitajad ütlevad, et Riigikogu võib ka nende eraomanduseks läinud maadega teha, mis ta tahab. (V a h e l h ü ü e p a h e m a l t p o o l t: Nad ei ole ju läinud!) Ega see võimatu pole. Mina räägin ju sellest, et sinna poole tahetakse minna, ja omanduseks nad ju lähevad. (J. Voiman, stp: See on õige kahtlane asi!) Arusaadav, võib olla et ta Teile kahtlane on Kui Teil paremaid märkusi ei ole, no siis oleks parem, kui Teie kuulaksite. (J. Vain, stp: Noh, ega asunikud Teid ei kardal!) Ei asunikud ega meie siin ole Eesti riigis viimased, vaid traditsioonid, mida seadusandluses luuakse, need elavad meid üle. Kui öeldakse põhimõttelikult ära, et need maad, mis maauuenduse järgi on eraomanduseks läinud, traditsiooniliselt ikka peavad maauuendusega ühendatud seaduste alla käima, et nende võõrandamise puhul tasu tuleb nii maksta, nagu mõisate eest maksetakse. Mis meie täna siin tahame teha, sellest võivad tekkida vaidlused koguduste ja riigi vahel, siis peab kohus seda tüli lahendama. Öelge, missugune peab siis kohtu seisukoht olema? Kohtul peab ometi teada olema, kuidas vaatab seadusandlus nende maade õigusliku aluse peale. Kas ta vaatab nii, et need maad, mis on eraldatud, käivad tõesti niisuguse seaduse alla, et Riigikogu võib nendega teha, mis ta tahab: selle peale vaatamata, kas omandusõigus tekkinud on või mitte. Ma tähendaksin veel, et siin on ka ühe teise põhimõttega tegemist, nimelt ei saa eraõigusluse alal seadusi maksma panna, mis õigustatud oleksid õigusi ära võtma tagant järele. (R. Penno, as: Seda ei saa!) Noh vaadake, siis oleme meie vähemalt selles asjas ühel nõul. (R. Penno, as: Ei, ka teises asjas oleme ühel nõul!) Kui nii on, et ei saa, siis läheme teise asja juurde, mida siin nii väga peenelt arutati, nimelt kas kirikute eraomandus nende maade kohta on tekkinud või mitte. (R. Penno, as: Vaat', see on küsimus!) Vaat', see on küsimus, kuhu koer maetud on, aga katsume seda hauda natukene puudutada. (A. Anderkopp, tõer: On käes, on käes, neid ei puuduta!) Võib olla, kuid igatahes on, minu härrad, selge, et kui mitte kõigile kogudustele siis ühele osale on teatud maad tagasi antud, isegi piirid on välja mõõdetud. (V a h e l h ü ü e

T. Kalbus'e, tõer poolt.) Väga hea, Teie olete siis sellega täiesti ühel nõul, et nende koguduste õigusi, kes maad tagasi on saanud, ei tohi puudutada.

Kirikutele ei ole maid välja planeeritud, kuid neile kogudustele on lubadused antud, et teie saate nii- ja niipalju maad. (V a h e l h ü ü e p a h e m a l t p o o l t.) Lubage, need on planeerimata. Kuid lubadus on neile antud. Nüüd aga öeldakse, et neil ei ole maa raamatusse sisse kantud, ega kreposteeritud, ja sellepärast puudub omandusõigus. (V a h e l h ü ü e p a h e m a l t p o o l t.) See on väga halb, kui seadusandlikus kogus öeldakse, et siin antud lubamine midagi ei seo. (V a h e l h ü ü e p a h e m a l t p o o l t.) Ma ei tea, kas tõesti keegi tahaks niisugust seisukohta kaitsma hakata, et lubamine, mis kogudustele seaduse näol antud, ei ole mingisugune lubamine, et selle peale ei tule rõhku panna. See oleks igatahes halb pretsedent. Kui lubadus on antud, siis peab seda ka täitma. Niisugusel korral võivad tekkida teatavad juriidiliselt väga keerulised seletused. Meie kuulsime täna, kuidas neid seletati. Igatahes on kogudustel ikkagi omandusõigus, sest maad olid kreposteeritud enne, kui nad tagasi anti või tagasi anda lubati. Kogudused on eraomanduse raamatusse sisse kandnud enne, kui tagasiandmine sündis. Kui see maa koguduste eraomandus on, siis võivad selle juures tekkida väga mitmesugused juriidilised küsimused. Küsime siis, kui koguduste maa piirid tõmmatud ei ole, kas ei teki siiski kogudustel õigus mõeldava osa kohta. Riik jätab osa enese kätte, kogudusele jääb aga 75 tüütu. Kogudusel on õigus nõuda kohtuteel oma mõeldavat osa, mida temal õigus saada. (V a h e l h ü ü e p a h e m a l t p o o l t.) Ma räägin otsekohe sellest, kus kogudustele teada antud, et nad nii- ja niipalju maad tagasi saavad. (V a h e l h ü ü e p a h e m a l t p o o l t.) Planeerimise kava ei ole siin tähtis. Kui peab mingisugune mõeldav osa tekkima, siis ei ole tähtis piiramine. Ma tahan ära näidata, et selle seaduse juures ei ole juriidiline külg tähtsusetu asi, nagu mõni temast hoolimata mööda läheb. Siin võib väga palju põhimõttelikult juriidilisi küsimusi tekkida, selle seaduse juures on väga tähtsad just juriidilised tagajärjed. See oli põhimõttelik seisukohavõtmine selle kohta, missugune õiglane kord maksab nende maade kohta tulevikus. Meie õnnetuseks on niisugune seadusandlik kord meil maad võtnud, et kõik küsimused, mis maade asjus teivad, lähevad lahku selles mõttes, et vaidlused teivad ainult selle ümber, kui palju anda, kuid harilikult ei panda sugugi rõhku selle peale, kas niisugused võtmised ja andmised ka õiguslikkudes vahekordades sega-

dusi ei sünnita. Sellepärast peab kahetsema, et meil antaks seaduseelnõu ainult ühe komisjoni kaudu. Meie naabermaal, Soomemaal on niisugune traditsioon maksuma pandud, et kõik seaduseelnõud lähevad juriidilisest komisjonist läbi, mitte sellepärast, et juriidiline komisjon targem oleks, või et ta seaduseelnõu otstarbekohasuse ümber otsustaks, vaid sellepärast, et juriidiline komisjon võib seaduseelnõu läbi kaaluda ja juriidilisest seisukohast sõna öelda, sest kohtutel pole siis tarvis ise sealt motiive välja otsida sellekohta, mis seaduses on arvatud, sest kohus ei tea tihti, mis seaduseandja on tahtnud väljendada. Tihti tuleb ette, et Riigikohus pöörab Riigikogu poole, paludes omale motiive saata, sest tema ei tea tihti, mis seaduseelnõus mõeldakse. Võib olla, minu härrad, paistavad teil kõik küsimused selle seaduse ümber lahendatud olevat. Mina arvan ettevaatuse seisukohast, et meie niisugust pretsedenti ei looks, mis tulevikus võiks meie kohtule koguni teistsuguse pildi meie tahtmisest ette kujutada, — peaksime selle seaduseelnõu tõsiselt juriidilise kaalumise alla võtma.

Öeldakse, kriis on tulemas, Kuid ma ei lähe sugugi sellest seisukohast välja. Ma arvan, midagi ei hoi kriisi tulemast, kui seda tahetakse ja kui tal põhjusi on, ka see 25 tiinu maad ei ole minu arvates niisugune asi, mis meie kiriku tingimata ära hävitaks, kirikule hädaohtlik oleks, või kiriklikke ringkondi sunniks niisugusele seisukohale asuma, et nad maailma hukaminekut hakkaksid nägema. (O. G u s t a v s o n, stp: Aga need härrad seal arvavad teisiti.) Mina olen ka teistsuguseid arvamisi kuulnud, olen just nende ringkonnast teistsuguseid arvamisi kuulnud. Ma arvan, et see kartus, nagu oleks seda kriisi pärast tarvis teha, põhjendatud ei ole. Üks eelkõneleja, nimelt rkl. Hasselblatt tähendas, et see seadus puudutab ka teist kategooriat, mitte kirikumaid, vaid neid maid, mis pärast seaduse andmist on administratiiv-piiridesse läinud. Siin võivad niisamuti juriidilised küsimused tekkida, mida tarvis lahendada, ja sellepärast arvan mina, et see ettepanek, mille tegi rkl. Hasselblatt, motiveerides seda sellega, et juriidilised küsimused leiaksid lahendust komisjonis, mille peale vaatame, kui juriidilisi küsimusi lahendava komisjoni peale, — ei oleks sugusi ülearune, kui meie seaduseelnõule sarnase käigu anname. Mina arvan, mitte üksi sellele seaduseelnõule, vaid ka mõned teised seaduseelnõud tuleksid tõsiselt kaalumisele võtta, ja kus juriidiliselt raske põhja leida, kus mõisted segi, nende segaduste ärahoidmiseks tuleks seaduseelnõu tagasi anda, vähemalt üldkomisjoni, ja kui see selleks ei kõlba, siis tuleks luua uus juriidiline komisjon,

nagu loome omale redaktsioonilise komisjoni, kes seaduseelnõu keelilise külje läbi vaatab ja järele vaatab, et seadused nõnda välja tulevad, et need, kes seadust täitma peavad, nendest motiividest ja põhimõtetest aru saavad, mis meie seadusesse sisse pannud oleme. Pean tähendama, et meie oleksime käesolevast seadusest harilikus korras mööda läinud, kui lugupeetud Riigivanem nii temperamentlikult poleks näiteid ette toonud. Kui roomlased ütlesid, et seadused kirjutatakse neile, kes peavad valvel olema, siis peab just Riigikogu seda juhtkirja silmas pidama, et meie seaduseandmise juures valvel oleksime. Meie ei tohi juriidilist külge ükskõikselt võtta ja ainult otstarbe seisukohalt välja minna ja öelda, et meie peame seaduste andmise juures valvel olema, mis nii tähtis on seaduse täitmise juures, seda ei tohi meie nii ükskõikselt võtta ja ainult otstarbe seisukohalt välja minna ja öelda, et tahetakse 25 tiinu ära anda, kuna meie seda ei taha jne. Siin on palju juriidilisi küsimusi, mis kaugeleulatavad, mis tulevad selgelt pretsiseerida, ja mis nõuavad, et selles seaduses mõned täiendused ja parandused tulevad ette võtta, kui mitte muidu, siis erinovellidena. Igatahes toetan ma seda, et need juriidilised küsimused, mis siin täna tekkinud, antaks tagasi üldkomisjoni lahendada, sest Riigikogu kui suur kogu ei või olla väga kompetentne selle asja otsustamiseks ilma eeltöötä, kuid kui järele kaaluda ja vastastikku üksteisele lahkuminevaid mõtteid esile tuua, siis on küll palju parem selgusele jõuda, mina toetan seda, et see küsimus antaks üldkomisjoni tagasi. (A. A n d e r k o p p, töer: Meil ei ole lahkuminekuid Teiega! Kas need maad, mis kirikutele antud, käivad selle seaduse alla või mitte?) Mina ei ole seda aga täna kuulnud, mina kuulsin väga tähelepanelikult, niipalju kui võimalik kuulata oli, mina ei leidnud aga seda, et see just nii peab olema, vaid siin vaieldi selle vastu, et kirikule ei ole üldse maad välja antud ja et kõigilt kogudustelt tuleb maa tagasi võtta. Siin toodi ette kõiksugu kõrvalasjad teistest seisukohtadest, vähemalt toonitas seda väga lugupeetud härra Hasselblatt § 2. kohta, seal ei võtnud keegi seks sõna, aga kui tuli arutamisele kirikumaa küsimus, siis ajas see õhu väga teravaks ja hakati vaidlema vastu ja poolt, kuid ikka ainult maa suuruse ümber. Aga mina pean ütleva, et Riigikogu ei ole fikseerinud seaduse põhimõttelikkust alust, ma ei taha muidugi öelda, et siin põhiseadus ja kõik teised sellesse puutuvad seadused peaksid täna otsustatama ja seletatama. Üks asi on mul kindel, et meie peame siis, kui meie selle vastu võtame, ja võõrandada tahame, koguni

teistsuguse tasu maksuma, kui see, mis tulevikus ette nähakse mõisate tasu eriseaduses. (T. Kalbus, töer: Seal ei võõranda midagi selle seadusega, seal määratakse ainult teised piirid.) Ma saan väga hästi aru, rkl. härra Kalbus, Teie tahate öelda, et kus midagi antud ei ole, sealt ei võõranda riik midagi tagasi. Aga siin oli ju niisugune arvamine algusest peale, et kõigil kirikutel ei ole mingisugust õigust nende maade peale. Isegi tessatiini arvuga tähendati, kuipalju neid maid on, nimelt on neid 4.000 või 2.000 tessatiini. Ma kuulsin, siin toodi teiselt poolt ette, et 60 või 40 tessatiini on kätte antud. Igatahes olid siin niisugused arvamisid, ja kindlalt ei ole keegi seni midagi öelnud, kuidas vaadatakse just nende maade peale, mille kohta vaielda võib, et nad kirikute omaks on läinud, vähemalt seadus ei ole seda öelnud. See on nüi öelda juriidiline külg, mis minu arvates tuleks anda läbivaatamiseks üldkomisjoni.

Juhataja M. Martna: Sõna on rkl. Rei'l.

A. Rei (stp), kohalt: Ei tarvita.

Juhataja M. Martna: Rkl. Has-selblatt'ilt on ettepanek, anda üldkomisjoni seaduseelnõu pealkiri ühes temale järgnevate paragrahvidega. (Häälletatakse.) Poolt on 39 häält, vastu 44 häält, seega on ettepanek tagasi lükatud. (Hüüded: Sedelitega!) Nõutakse sedelitega hääletamist. (Häälletatakse.) Poolt on 40 häält, vastu 50 häält, erapooletuid 2, —seega on ettepanek tagasi lükatud.

Sellega tuleks seaduse pealkiri hääletamisele. (Häälletatakse.) Seaduse pealkirja poolt on 50 häält, — vastu 38, seega on pealkiri vastu võetud.

Aruandja A. Vomm (loeb):

„Maaseaduse täiendamise ja muutmise seaduse („Riigi Teataja“ nr. 95/96 — 1925. a.) § 3. p. 2 muudetakse järgmiselt:

2) Kirikuteenijate senistes alalistes asukohades väljaspool linnade ja alevite administratiiv-piire asuvatest koguduste maadest riigi-maade planeerimise korras koguduste teenijate isiklikkudeks tarvidusteks eraldatud maad ühes nende peal asuvate kirikuteenijate elu- ja majapidamishoonetega ning muude päraldustega, kogusuuruses mitte üle 50 ha, kusjuures koguduste ühe teenija tarviduseks eraldatud maa-ala ei või olla üle 25 ha.

Tagasiantavatest maadest eraldatakse ja jäävad tagasi andmata igal juhtumisel:

a) koolimajad ühes seaduse järgi nõutava koolimaaga;

b) iseseisvad majapidamised, mille pidajateks ei ole koguduse teenijad.

Märkus — kustutatakse.“

Silmas pidades, et teisel lugemisel on vastu võetud § 2, teen redaktsioonilise paranduse ettekantud teksti ette paigutada § 1.

L. Raudkepp (krst): Ma kordan oma ettepanekut, mis tehti armuadra-maade suhtes; ta oli minu poolt liiga vara eksikombel ette kantud. (A. Veiler, töer: Uskuge nüüd kristlasi! O. Gustavson, stp: Ikka kas liig hilja, või liig vara, aga õigel ajal mitte kunagi.) See ettepanek on tehtud niisuguseks kor-raks, kui märkus kustutatakse.

Juhataja M. Martna: Rkl. Raudkepi poolt on ettepanek tehtud, niisugusel korral, kui märkus kustutatakse, võtta uue märkusena: tulud, mis saadakse võõrandatud armuadra-maade eest, lähevad vastavate koguduste kassadesse koguduste ametnikkude leskede ja vaestelaste toetuseks. (K. Virma, stp: Niisugust juhtumist ei ole.)

Panen hääletamisele etteoleitud teksti aruandja redaktsioonilise parandusega nüüd § 1. (Häälletatakse.) § 1. vastuvõtmise poolt on 50 häält, vastu 39 häält, seega on paragrahv 1 vastu võetud. Selleks puhuks, kui märkus kustutatakse, on rkl. Raudkepi poolt ettepanek. Kas soovitakse viimase ettekandmist? (K. Virma, stp: Lugege, siis on asi selgem!)

Ma kannan selle ette: „Sel juhtumisel, kui maaseaduses § 3. p. 2. märkus ära jäetakse teen ettepaneku, võtta uue märkusena:

Tulud, mis saadakse võõrandatud armuadra-maade eest, lähevad vastavate koguduste kassasse koguduste ametnikkude leskede ja vaestelaste toetuseks.“ (Vahelhüüded pahemalt poolt: Kuidas see hääletamisele tuleb, kasta on mõeldud märkusena või paranduse-na? L. Raudkepp, krst: Märkusena! K. Ast, stp: Taevane isateab seda. A. Jürman, põl: Juhataja vigal! J. Soots, põl: Peab ikka oskama!) Panen hääletamisele rkl. Raudkepi ettepaneku. (Häälletatakse.) Poolt on 39 häält, vastu 46 häält, seega on rkl. Raudkepi ettepanek tagasi lükatud.

Aruandja A. Vomm (loeb):

§ 2. Sama seaduse § 5. märkus muudetakse ja pannakse maksuma järgmiselt:

Märkus. Linnade ja alevite administ-

ratiiv-piirides, kui ka maakonnavalitsuse ettepanekul siseministri poolt kinnitatavates alevikkude ehituspiirkondades ei või maad tagasi anda ühele isikule üle ühe hektaari.

V. Hasselblatt (sks): Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Ei ole palju aega tagasi, kui üks väga kurb seadusandlik samm siin juhtunud. Vabariigi Valitsuse poolt esitati seaduseelnõu, millega taheti varustada maaga maa tööstust, taheti varustada maal asuvaid tööstusettevõtteid maaga. See oli üks ülitähtis küsimus sellepärast, et maa tööstus 1919. aastast saadik on täiesti võimetus seisukorras, oma arenemiskäigus piiratud, sellepärast et see maa ei olnud hüpoteegi võimeline, — ei võinud tema kindlasti edasiehitavat tööd teha. See seaduseelnõu, mis Vabariigi Valitsuse poolt möödunud kevadel esitati, leidis poolehoidu väga paljudes Riigikogu rühmades, ja kui ma ei eksi, siis isegi sotsialistlikus rühmas. (V a h e l h ü ü e : M i s s u g u s e d t ö ö s t u s e d ?) Tööstused, mis asuvad mõisa maa peal. See seaduseelnõu anti kevadel Riigikogu poolt maakomisjoni, seal ka ta vastu ei oldud, aga kleebiti temale seal armuadra-maade küsimus juurde. Selle armuadra-maade küsimuse pärast sai siis terve see seaduseelnõu Riigikogus tagasi lükatud. Armuadrad dikteerisid saatuse tööstusele. Tööstusettevõtted aga jäid ja on praegu sarnases olukorras, et nad ei või korraldada oma asju. Käesoleva seaduse juures on analoogiline nähtus. Arutatakse kirikumaa küsimust ja äkki tullakse ja pannakse sinna paragrahvi juurde, mis puudutab linna administratiiv-piirides olevat maad. Sellega kaotab see seaduseelnõu oma otsekohese iseloomu, paisates segi kaks hoopis isesugust asja. Et käesolev küsimus, mis siin § 2. läbi arutatakse, ei ole küllaldaselt läbi kaalutud, on selge. Märkuses öeldakse, et „linnade ja alevite administratiiv-piirides“ missugused administratiiv-piirid siis arvatakse, kas need, mis maksavad, on juba 1919. a. või ainult need, mis pärast 1919. aastat maksuma pandi? (V a h e l h ü ü d e d p a h e m a l t p o o l t.) Kui see seadus 1925. aastal vastu võeti, siis sai § 3. juures selgeks tehtud, et maade tagasiandmise suhtes võetakse aluseks 1919. a. piirid.

Selle üle vaidlesime üldkomisjonis, ja see oli üldine seletus selle kohta. Käesoleval juhtumisel on asi hoopis teistsugune. Esiteks tõuseb küsimus, missuguste linna piiride kohta see maksev. Mina arvan, et kui meie selle teksti vastu võtame, siis igal juhtumisel kõigi linna piiride kohta, mis praegusel ajal maksvad, kas need enne 1919. a. rajatud või pärast. Motiividest aga paistab, et ta peaks maksuma ainult uute piiride kohta. (O. G u s t a v s o n,

stp: Endistes piirides ei võõrandatud maad.) See on Teie arusaamine, härra Gustavson. Ma tahtsin just tähendada, et küll ja küll tehti. Ma tahan Teile näidata, et Teil õigus ei ole. Riigikohtu administratiiv-osakond arutas näiteks Schahovski-Glebovi asjas 1922. a. järgmist küsimust. Põllutööstusministerium võõrandas Haapsalu linna piirides 2 kinnisvara, mis asuvad Uuemõisa maa peal, kuid Haapsalu linna administratiiv-piirides. Selle vastu tõstab omanik Schahovski-Glebov advokaat Tomberg'i kaudu kaebuse Riigikohtus. Riigikohus otsustab, et maaseadus ei puuduta maad, mis Haapsalu linna administratiiv-piirides asub. Selle näitega tahan ma kahte asjaolu selgitada. Esiteks, et põllutööstusministerium siiski võttis maad ka linna vanades piirides, ja on teada, et mitte igauks ei ole kaebust tõstnud Riigikohtus ja kuu aega ära kasutanud, mis temale anti oma õiguste kaitsmiseks. Teiseks näib, et päris selge on, et põhimõte maksuma on pandud, et niipea, kui mingisugune maa on linna administratiiv-piirides ja seni ei ole võõrandatud, et siis maaseadus seda ei puuduta. Nüüd aga praktilised järeldused. 1925. a. seaduse § 5. on hoopis teine iseloom, kui kirikumaid käsitava § 3. oma. Keegi ostis näiteks 1919. a. või varem, maatüki, sai lepingu kätte ja arvas, et see leping maksab. Maa ostis ta okupatsiooni ajal, ja see asus linna administratiiv-piirides. Arvates, et leping maksab, läks ostja põllutööstusministeriumi, kas näiteks 1920. või 1921. aastal ja seal öeldi, et leping ei maksa. 1925. a. tulevad seaduseandjad ja ütlevad: meie tunnustame need lepingud maksvaks 50 ha piirides. (O. G u s t a v s o n, stp: A i n u l t t e a t u d t i n g i m u s t e l.) Jah, ainult teatavatel tingimustel. Need tingimused on olemas, ja ostetud maa omanik on väga rõõmus, et maa eest makstud raha kaduma ei lähe. Järelikult läheb ta pank, et krediiti saada, seletades, et nüüd tema leping jälle maksab, nüüd olge lahked, finantseerige minu tööstusettevõtet, sest ma tahan edasi töötada. Juhatuse liikmed annavad allkirjad, ja pank annab laenu. Nüüd äkki öeldakse, et maast antakse tagasi ainult 1 ha, või õigemine öeldud, võetakse ära 49 ha. Kõik, mis vahepeal sündinud, on ainult lõbuks olnud — see, et inimene sõitnud Tartust Tallinna, et kreposteerimise luba saada, et Eesti pangast krediiti saada, see kõik on ainult naljategemine olnud. Et selgeks teha, et ma ei räägi teooriat, tahan tuua näite, kuivõrd hädaohtlik on majanduslikus elus see, et ühel aastal lepingut tunnustatakse, kuid juba järgmisel aastal tullakse ja öeldakse — meie oleme eksinud, linna ehituspoliitika huvides ei ole võimalik 50 ha kätte anda. Vabandage väga, et meie teid nüisugu-

sesse olukorda oleme asetanud. Meie teame, et väga paljud tööstusettevõtted ostsid omale okupatsiooni ajal linna administratiiv-piirides maad, mis tihti mõisa maa peal asus. Meie teame, et tööstused arenevad, et tööstused on krediiti muretsenud jne. Nüüd tuleb aeg kätte, kus nad võivad maid kreposteerida, nad on vastavad palvekirjad põllutöoministeeriumile saatnud, kuid põllutöoministeerium ei ole asju veel lahendanud, vaatamata selle peale, et see tema kohuseks. (O. Gustavson, stp: Teie panete okupatsiooniaegsed ostjad eesõigustatud seisukorda.) Need on ometi hinna juba tasunud. (O. Gustavson, stp: Aga teised, kes maad ostsid?) Muidugi need ka said. (O. Gustavson, stp: Eisaanud.) Vabandage, härra Gustavson, Teie eksite selles mõttes, sellepärast et see seadus ei räägi lepingutest, mis on sõlmitud enne 12. juulit 1917. a. Need on maksvad ka ilma meie nõusolekuta. Mina räägin — ja seadus räägib — lepingutest, mis sõlmitud sellest ajast peale kuni 25. oktoobrini 1919. a. Kuid võtame asja praktilise külje. Ma pean silmas üht ettevõtet, mis iseenesest väga kasulik, see on nimelt a/s. „Elias“ Tartus. 1919. a. põles see vabrik maha, jäid järele ainult varemed, mis olid ühe isiku omad ja maa oli teise isiku oma. Selle ettevõtte ülesehitamiseks tuli kapitali kokku panna; nii maa kui ka varemed said ära ostetud, ning nüüd on ettevõtte arenemas, ja on ainukene sarnane ettevõtte Eestis. Kõik palderjanid ja piparmündid, mis seal tehakse, on väga tähtsad meile, sest muidu tuleks meil neid mujalt sisse vedada. Seltsi asutajad on Tartu ülikooli arstiteaduse osakonna paremad jõud, apteekrid jne. Need inimesed on 6 tiinu maad 1919. a. täielikult ära ostnud ja 1925. aastal antakse neile õigus seda maad oma nimele kreposteerida, ja äkisti täna tahame seaduse vastu võtta, mis neile ainult 1 tiinu maad jätkaks. Kuidas tahame meie hakata tasuma neid suuri kahjusid, mis sarnasel puhul tekiksid, sest inimesed, lootes ja väga põhjendatult lootes, et see maa nende omandus on, ning hüpoteegivõimuline, on maa peale võlgu teinud. Kes nüüd siis vastutab nende võlgade eest kui maa nende käest ära võetakse. Ma arvan, siin ikkagi tuleks kaaluda, mida tahame meie selle seaduse vastuvõtmisega kätte saada ja missuguseid paremusi tahame luua. Igal juhtumisel arvan mina, et meie ei kaotaks mitte midagi, kui meie selle paragrahvi tagasi lükkaksime. Kui meie selle § 2. vastu võtame, siis ütlen mina otsekohe, kõigutame meie väga oma seadusandlikku korda ning kõigutame meie kodanikkude usaldust meie seadusandluse vastu.

J. Vain (stp): Ma peaksin seletama üht asjaolu ja nimelt seda, et § 2., nagu ta seaduseelnõus, juba administratsiooni huvides tarvilik on. Loomulik, et ei tarvitsenud siis administratiiv-piiri laiendamiseks kaalumisele võtta niisugust tagajärge, mis linnadele ja alevitele juurde anti.

Juhataja M. Martna: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja A. Vom: Ma peaksin tähendama härra Hasselblatt'i märkuse kohta, et härra Hasselblatt kõneles hoopis teisest asjast, nimelt tööstuskohtadest, et II Riigikogu ajal oli seaduseelnõu arutusel, mille põhjal tööstuskohtadele maa-andmine korraldatakse, ja Vabariigi Valitsusel on praegu kavatsus, tööstuskohtadele teatud maaosad tagasi anda. Käesolevas seaduses on jutt hoopis teistest maatükkidest. § 2. käsitab maid, mis endise omaniku poolt olid müüdnud ja maaseadusega võõrandati. II Riigikogu võttis vastu maaseaduse muutmise seaduse, ja seal võeti vastu § 5 järgmiselt: „Käesoleva seaduse § 4. ettenähtud korras vabastatakse võõrandamisest ja antakse lepingu põhjal omandajatele maatügid ja maaosad, mille kohta on sõlmitud ostu-müügi lepingud pärast 12. juulit 1917. a. kuid enne 25. okt. 1919. a., ja kui lepingu põhjal omandajad on asunud nende maa-alade valdamisele enne 25. okt. 1919. a. ja praegu tegelikult neid peavad, ning kui omandatud maatüki suurus ei ole üle 50 ha kõlbulikkude maad. On maatükk suurem, siis antakse tagasi kuni 50 ha kõlbulikkude maad. Ühiselt mitme isiku nimel omandatud maatükkidest antakse tagasi iga kaasomaniku kohta kuni 50 ha kõlbulikkude maad.“

Ja § 5. juurde võeti märkus, kui ostu-müügi lepingu põhjal omandatud maa tagasiandmine sünnib alevi administratiiv-piirides, siis ei anta tagasi enam kui 1 ha maad. II lugemisel tegin ettepaneku, sisse võtta sõna „linnade“, ja põhjendasin seda sellega, et pärast maaseaduse vastuvõtmist meil on linnade administratiiv-piire laiendatud, ja linnade piiridesse maa-alasid juurde võetud, mis omanikule tagasi antakse 50 ha suuruses. Need olid motiivid, mille põhjal maakomisjon leidis tarvilikuks selle paragrahvi vastu võtta.

Juhataja M. Martna: Rkl. Hasselblatt'i poolt on ettepanek tehtud, § 2 tagasi lükata. Kuna see puht eitav ettepanek on, võtavad Riigikogu liikmed seda arvesse § 2. hääletamisel. Panen § 2. hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on § 2. vastu võetud.

Asun lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu lõpuhääletamisel vastu võetud.

Sõna on aruandjal ettepaneku tegemiseks.

Aruandja **J. Vom m**: Ma teen ettepaneku, seaduseelnõu redaktsiooni komisjoni andmata vastu võtta. See on sama seadus, mis II Riigikogu poolt vastu võeti, ainult arvudes on mõned muudatused ette võetud.

Juhataja **M. Martna**: Aruandja poolt on ettepanek, seaduseelnõu redaktsiooni komisjoni andmata vastu võtta. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

5. Vabariigi Valitsuse usaldusküsimus. Sõna on Riigivanemal erakorraliseks teadaandeks. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Nüüd tuleb ajalooline silmapilk!)

Riigivanem **J. Teemant**: Ei, ta ei ole veel tulnud.

Arvesse võttes, et praeguse seaduse vastuvõtmise tõttu selgesti ei järgne, kas Vabariigi Valitsusel edaspidises tegevuses tarvilik Riigikogu usaldus on, esinen Riigikogu ees Vabariigi Valitsuse usaldusküsimusega.

L. Johanson (stp): Teen ettepaneku, erakorralise teadaande puhul alata läbirääkimisi kohe täna.

Juhataja **M. Martna**: Rkl. Johanson'i poolt on ettepanek tehtud, erakorralise teadaande puhul avada läbirääkimisi täna.

L. Johanson (stp): Ma teen ettepaneku, läbirääkimisi Riigivanema erakorralise teadaande puhul pidada siiski järgmisel koosolekul. (A. Jürman, põl: See ei ole erakorraline teadaanne, vaid usaldusküsimus. M. Laarman, põl: Palume juhatajat kodukorra järgi käia! — A. Jürman, põl: See on usaldusküsimus, see ei ole erakorraline teadaanne, see tuleb kohe hääletamisele panna. Võtke kodukorra paragrahv.)

Juhataja **M. Martna**: Sõna on korra kohta rkl. Virma'l.

K. Virma (stp): Ma teen ettepaneku, viieteistminutilise vaheaga määrata, et saaks selgeks teha, kas see on usaldusküsimus või erakorraline teadaanne.

Juhataja **M. Martna**: Kuulutan viieteistminutilise vaheaja. (Vahelhüüe paremalt poolt: Kelle loaga! — L. Johanson, stp: Kell on 9, siis on vaheaeg! — Välisminister F. Akel: See on skandaal!)

Vaheaeg algab kell 20.55 min.

Pärast vaheaga jätkub koosolek kell 21.20 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **M. Martna**.

Sekretäri kohal abisekretär **O. Liigand**.

Juhataja **M. Martna**: Riigikogu koosolek kestab edasi. Rkl. Johanson on oma ettepaneku tagasi võtnud. Sõna on korra kohta rkl. Virma'l.

K. Virma (stp): Kodukorra § 93 käsitab juhtumisi, kus Vabariigi Valitsus sel juhtumisel, kui arvab ülemineku-vormelis enesele umbusalduse avaldust leidma, võib esineda usaldusküsimusega. Selle paragrahvi juures on vanematekogu seletus, mis kõneleb sellest, et siin võib läbirääkimisi samuti pidada, nagu erakorraliste teadaannete puhul. Kodukorra § 70. põhjal võib erakorraliste teadaannete puhul teha ettepanekuid, läbirääkimisi avada. Meil on seda kodukorra paragrahvi ikka nii viisi tarvitatud ja seletatud, et siin on tarvilik teha ettepanek läbirääkimiste avamiseks, ja need läbirääkimised ei avane iseenesest. Silmas pidades seda korda, ja aluseks võttes ka käesoleval juhtumisel kodukorra § 93. ettenähtud usaldusküsimuse korda, millest järgneb, et meie peaksime tarvitama kodukorra § 70. ettenähtud erakorralise teadaande puhul läbirääkimiste avamiseks käsitatavat korda, teen ettepaneku, kohe läbirääkimisi pidada Riigivanema teadaande puhul.

Juhataja **M. Martna**: Rkl. Virma poolt on ettepanek tehtud, kohe läbirääkimisi pidada Riigivanema teadaande puhul. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

K. Ast (stp): Kõrgesti austatud härrad Riigikogu liikmed! Kellelgi polnud ette teada, et täna Vabariigi Valitsus tarvilikuks peab usaldusküsimust üles tõsta. Arvan, kui mu mälu mind ei peta, et see on teine kord Eesti vabariigi ajaloo, ja sellepärast ei olnud loomulikult võimalik härra Riigivanemal oodata, et temale ülesseatud küsimuse peale vastates rühmade esitajad saaksid oma vastuse anda täies ulatuses, kogu oma tõekspidamisi ja arvamisi esile tuues. Minul on au sotsialistliku rühma

usaldusmehena rühma nimel meie seisukohta avaldada, kuid just neil motiividel, mida praegu nimetasin, ei või muidugi see vastus, mida ma annan, sisaldada kõike seda tõtt, mis meil härra Riigivanemale ja valitsusele üldse öelda oleks. Aga ma arvan ühtlasi, et kõik see, mida sotsialistidel valitsusele käesoleval juhtumisel öelda oleks, on juba mitmel puhul ja mitmekordselt varem öeldud ja varem väljendatud. Need, kes poliitilise elu vastu huvi tunnevad, kes Riigikogu tööd on jälginud ajakirjanduse kaudu, teavad väga hästi, missugused kokkupuutumise alad on meil olnud Vabariigi Valitsusega, ja kuidas meie vastastikku oleme sunnitud olnud oma seisukohti mõõtma. Õiguse pärast, nagu lugupeetud härra Riigivanem kahtlemata mäletab, sai meie vahekord selgeks juba tol momendil, kui praegune Vabariigi Valitsus Riigikogu ees esines oma deklaratsiooniga. Lugupeetud härra Riigivanem ehk mäletab veel, kuidas tema, liigitades Riigikogu koalitsiooni-rühmadeks ja opositsiooni-rühmadeks, sotsialistlikule rühmale selle erilise meelituse laskis osaks langeda, et tolle opositsiooniosaga, mis seal äärmisel Riigikogu saali seinal asub, tema ei arvesta. Lugu aga, austatud Riigikogu liikmed, seisab selles, et opositsioonil igas riiklikus organismis väga suur tähtsus on. Lõppude-lõpuks ei valitse ainult valitsus, vaid valitseb tuntaval määral ka opositsioon. Et see lugu tõepoolest nii on, seda tunnustab ka tänane Riigikogu koosolek, kus nimelt opositsiooni-erakonna ettepanekul seaduseelnõu Riigikogu poolt vastu võeti, niisugune seaduseelnõu mille vastuvõtmise puhul Riigivanem sunnitud oli või vähemalt tarviliku leidis olevat Riigikogu ees usaldusküsimusega esineda. Ma ütlen, see üksik fakt isenesest juba näitab, et opositsioonil võib riiklikus elus väga suur tähtsus olla ja peabki olema. See on igal pool, kus opositsioon tarvilikult jõuline ja tarvilikult organiseeritud. Meie, tundes opositsiooni vastust riiklikus elus, ei saa mitte, härra Riigivanem, vastata, et meie ei arvesta valitsusega. Meie ei lubanud sarnast ütelist endale ja ei saa ka edaspidi seda kunagi lubama. Meie oleme sunnitud valitsusega arvestama, iga valitsuse vastu temale väärilist seisukohta võttes. Tol korral oli minul au härra Riigivanemale öelda, et lõppude-lõpuks meie sunnime valitsust arvestama ka opositsiooniga, ja asjaolud on näidanud, et Riigivanem pole suutnud oma ähvardusest kinni pidada, mida ta deklaratsioonil päeval heitis, nimelt: nendega meie seal ei arvesta! Ma mõtlen, et härra Riigivanem, olles ise jurist ja vana seltskonnategelane, ka ise ei mõelnud seda, et tema opositsiooniga ei arvesta, nimelt sotsialistliku opositsiooniga. Aga kui ta seda siiski ütles, siis tahtis ta

vist ainult oma vahekorda, oma erilisel teravat, oma vaenulikku vahekorda sotsialistliku opositsiooni vastu Riigikogus ära tähendada. Arvatavasti tuleb nii mõista tollekordseid härra Riigivanema sõnu. Tõepoolest juba tollest ajast peale on meie vahekorrad selged praeguse valitsusega. Vist ei vaidle härrad Riigikogu liikmed minule vastu, et meil praeguse koalitsiooni valitsusega kokkupuutumises rohkem on olnud erinevaid vaatekohti ja konflikti seisukohti, kui ühtmeelt ja ühist tööd. Tuletan meelde, et juba esimestel praeguse koalitsiooni valitsemise päevadel faktid ilmsiks tulid, nimelt siseministeeriumi alal, mis meie poolt kõige teravamalt hukkamõistmist leidsid. Ma mõtlen politsei, koguni sõjaväevõimude vahelesegamist majanduslikku streiki, mis Narva vabrikutes päevakorradele oli tõusnud. Meie olime sunnitud tolkorral koguni arupärimist esitama ja ka veel muudel parajatel juhtumistel seda küsimust päevakorradele võtma. Aga meie peame ka kahetsusega tagant järele konstateerima, et hoolimata meie moraalsest ülekaalust, hoolimata meie riiklikkudest õieti mõõdetud seisukohtadest, ometi ei saanud meie administratsiooni poolt, siseministeeriumi poolt, rahuldust selles küsimuses. Meie ei näinud, et need kohapealsetest administratsiooni esitajatest, kes kahtlemata oma võimupiiridest üle astusid, kes seal harjunud kommete vastu talitsid, vastoluliselt meie põhiseadusega oma samme kohapeal astusid, oleksid tagasi viidud, õigesse kohta tagandatud. Meie ei näinud seda. Küll aga nägime midagi muud, nimelt, et nendest esimestest administratsiooni sammudest, mis seal töö ja kapitali vahekordade arendamisel ette olid võetud, vastaspoolt, see tähendab tööandjate poolt, nimelt palgavõitluse alal sarnast poliitikat ajada, mis õiguse pärast riiklikult lubatud ei tohiks olla, — uued survenähtused järgnesid. Ka seegi küsimus on hiljemalt puudutamist leidnud, nimelt meie arupärimise puhul tööliste palga tõstmise asjus, kus meie näitasime, et valitsuse poolt ettevõetud nõndanimetatud palgakõrgendus on paljudele tööliste faktiliselt toonud palga halvenemise kaasa. Selle valitsuse nõndanimetatud palgatõstmise poliitika tagajärjel muutus tööliste sotsiaalne ja tervislik olukord, eriti korterite poolest varustamine palju halvemaks, kui ta enne palgakõrgendust oli. Mispärast see nii juhtus? Kas mitte peamiselt sellepärast, et enne seda konflikt oli olnud, kus valitsus teatud vastolus meie põhiseaduse ideedega palgavõitlusesse vahele segas ja nimelt tööliste kahjuks. Tollest silmapilgust peale said Narva tööstuste ettevõtjad julgustust oma töölistevastases palgavõitluses, ja ainult seega on selektatav, et nad tagant järele julgesid valitsuse

palgakõrgenduse ettevõttest teha palga vähendamise ja tööliste elujärje halvendamise olukorra. Meie juhtisime tõsiselt valitsuse tähelepanu sellele asjaolule, andsime siit kõnetoolilt tarvilikke andmeid töö-hoolekandeministrile ja valitsusele üldse, meie palusime ja nõudsim, et valitsus vahele segaks. Kui leiti administratiivne surve ja sõjaseadus tööliste jaoks, siis oleks valitsus pidanud selle ka vastase poole jaoks üles leidma, nii et palgatõstmisest palga halvenemine ei oleks tulnud. Kes selle vastu aga kurdiks jäi, see oli Vabariigi Valitsus, keda kroonib väga lugupeetud härra Teemant. Juba need ainukesed kaks asja on seda väärt, et meie valitsusele oleme sunnitud ütleva, et kõige parema tahtmise juures meil jõudu ei jätku temale usalduse andmiseks.

Agas see on ainult üks osakene küsimustest. Üldiselt näeme, kuidas valitsus ei taha seega arvestada, et meie riigis sotsiaalsed olud viletsaks on kujunenud, et näiteks rahvusvahelise büroo andmetel Eestis töötava rahva järg hoopis halvem on, kui kõigis teistes Euroopa riikides, välja arvatud ainult paar Euroopa riiki, kes kultuuriliselt teistest kaugele maha on jäänud.

Ei ole püütud arvestada näiteks meie poolt esitatud eluaseme seaduseelnõuga. Valitsus ei ole suutnud pika aja jooksul selle seaduseelnõu kohta seisukohta võtta. Tal on olnud võimalus väga mitmesuguste seaduseelnõudega esineda. (Põlluminister O. Kõster: Andke seadus, mis seadus on. See on raamiseadus!) Ah soo! Härra põlluminister hüüdis vahele, et see olevat mingisugune raamiseadus, mida meie olevat esitanud, kuid meie poolt esitatud raamiseadus sisaldab eluaseme korraldamiseks hoopis rohkem positiivseid norme, kui valitsuse raamiseadus riigiasutuste koosseisude kohta. Igatahes on selge, et selle seaduse järgi tungiv tarve valitseb meie maal. See tarve ei olnud tingitud mitte ainult sellest, et maataimeste seisukord halb on, vaid põllumajanduse vajadustest enestest. Kui meil põllumajandus areneda tahab, peab ta ometi sarnased tingimised looma, mille juures võimalik on põllu produktiooni, põllukultuuri tõsta ja põllumajanduse all olevat maad laiendada. Aga seda ei saa, austatud Riigikogu liikmed, teha mingisuguse orjaliku tööjõuga, ei saa modernkapitalistlikku maapidamist üles ehitada orjaliku tööga.

Eluaseme seaduse järele on tungiv vajadus põllumajanduse enda huvides. Kuid just selles nii tähtsas küsimuses ei ole Vabariigi Valitsus veel suutnud seisukohta võtta. Austatud Riigikogu liikmed, see näitab, et ei taheta seisukohta võtta, et seal samasugust poliitikat

aetakse, nagu meie tuntud komisjoni andmise poliitika, viivitamise poliitikat, et aega võita ja asju sinise kalevi alla peites iganeda ja seista lasta. Et Vabariigi Valitsusel ei ole soovi olnud sotsiaalseid olusid, tööliste palgaolusid Eestis parandada, seda nägime hiljuti neil päevil, kus Riigikogus arutamisel oli ühekordse toetuse andmine riigitööliste. Väga imelik ja halb oli lugeda seletuskirja, mida tolle eelnõu kohta vastav komisjon oli välja töötanud. Seal konstateeriti isegi, et Eesti tööliste seisukord olevat hea, nad olla juba palgakõrgendust saanud, ja see tegevat hoopis rohkem välja kui see ühekordne toetus, mida sotsialistid plussina palgakõrgendusele tahaksid juurde anda. Hoolimata sarnasest komisjoni seisukoha võtmisest, mis ühtlasi ka Vabariigi Valitsuse seisukoht oli, nagu meie nägime, kõnelevad töisoolud sootu teist keelt. Meil on suur tööpuudus, ja kui tööd leidubki, siis ei anna see inimväärlist elamist. Riigiteenijate palgad ei ole kõrged, aga siiski on riigitööliste palgad veel halvemad riigiteenijate omadest. Riigiteenijatele on püüdnud niihästi Riigikogu kui ka Vabariigi Valitsus mitmel puhul vastu tulla. Riigiteenijad on mitmel korral ja ka tänavu saanud ühekordset toetust, mis väga õigustatud oli ja mida neile pidi antama. Agas mispärast siis riigitöölised seda pole saanud? Meil olid ometi teised valitsused, ka mitte sotsialistlikud, kes siiski andsid riigitööliste mitmel korral toetust. Praegune valitsus arvab, et meil seda 15.000.000 marka võimalik ei olevat leida. Ma ei tea kindlasti, kas läheb see toetus 15.000.000 marka maksma, see oli ainult komisjoni arvestamine. Samal ajal näeme, et kõrgemad riigiametnikud on kaastegevad preemiade määramisel ja jagamisel. Nad on riigi arvel üle 300.000 marga toetust saanud. Tööliste aga ei suudeta neljatuhendit marka välja maksta, kus nüüd pühade tulekul need lagunenud ja viletsaks jäänud majapidamised erilist toetust vajavad.

See näitab, et ei ole küllaldaselt hinnatud sotsiaalset viletsust, mis maal valitseb, ja kui seda hinnatud ei ole, siis on ka arusaadav, miks selle arstimiseks mingisuguseid samme pole astunud.

Veel mõni sõna tööpuuduse vastu võitlemisest. Neil päevil lugesin, jälgides tööbörsi teateid, kuidasviisi meil tööpuudus sügise tulekul kasvab. Omal ajal, kui nõuti tööpuuduse vastu võitlemiseks väikest krediiti, mis-sugune summa oli tõesti naeruväärselt väike, siis leidsid Vabariigi Valitsus ja töö-hoolekandeministerium, et meie ei vaja mingisugust tööpuuduse vastu võitlemise krediiti. Minul oli siis juhus hoiatada Vabariigi Valitsust, et meil tööpuudus sügisekuudel, enne jõulut teravamaks läheb ja talvekuudel kulminatsiooni

tõuseb. Summa jäi siiski üles võtmata, ja meie olime sunnitud algatust enese peale võtma. Meie pöördusime vastava krediidi nõudmise eelnõuga Riigikogu poolt, aga kelle soovitusel Riigikogu selle krediidinõudmise tagasi lükkas, oli jälle praegune Vabariigi Valitsus.

Nendest näidetest, lugupeetud härrad Riigikogu liikmed, on küllalt, et sotsialistide seisukohta praeguse valitsuse vastu kindlaks määrata.

Siiski enne, kui sellelt kõnetoolilt maha astuda, tahaksin veel mõningaid asjaolusid meelde tuletada. Võtame näiteks siseministeeriumi ala. Kuna nüüd töö-hoolekandeministeeriumi alal töölistele absoluutselt mingisugust vastutulekut ei ole avaldatud, siis oli siseministeerium väga karme ja rutuline seal vastutulekut avaldama, kus tal isegi seaduslikku alust ei olnud. Milles asi seisab, seda teate väga hästi. Sel puhul kandis minu rühma- ja parteiseltsimees Gustavson sarkastilise ja vist kõigile Riigikogu liikmetele meeldilõiganud kõne samalt kantslilt ette. Siseministeeriumil ei olnud mingit õigust konsistooriumi nõuetele vastu tulla nende registripidamise raamatute väljaandmise asjas. Kuid tal on kiriku vastu teatud sümpaatiad, ja ta soovib, et seadusi nii ei tõlgitsetaks ja täidetak, kuidas need kirja on pandud.

Või nimetame veel skandaalset lugu, kuidas ühest pekonmeisterist põllutöministeeriumi ja valitsusasutuste kaastegevusel lastakse tõusta Eesti riiklust riivav skandaal, nagu oleks ei tea mis lahti. Ei leidu vist Euroopas ühtki teist riiki, kus sarnasel viisil ühe eraettevõtte huvides riigivõim enesega nii laseks ümber käia. Neil, kes Eesti riigi prestiishist lugu pidasid, uskuge, neil oli väga valus seda kõrvalt vaadata. Häbi hakkas.

Hiljuti oli veel arutamisel terve rida sise-riiklikke küsimusi, seal hulgas meie administratiiv-võimude kohta. Meie poolt oli esitatud amnestiasaaduse eelnõu. Võib ju amnestiaandmise kohta väga mitmesugusel arvamisel olla, kuid üks on ometi selge, et tark riigivõim mitte ülearest karmust ei tarvita. Niipea kui hädaohud riigis möödunud, niipea kui valitsusevõim tunneb end kindlal jalgel seisvat, niipea kui üldine riigikodanikkude meeleolu juba kindla korra ja rahuliku olu omandanud, — sellest silmapilgust peale ei ole õigustatud mingisugused erakorralised repressiooni abinõud. Ma ei taha valitsusele ega Riigikogu enamusele ette heita, et meie poolt esitatud seaduseelnõu täpselt samasugusena vastu ei võetud, nagu ta esitatud oli; aga sellel mõõdul, millisel see ka praegusele valitsusele vastuvõetav oleks tohtinud olla, selles ulatuses oleks pidanud valitsus

pooldama meie ettepanekut. Selle asemele aga leitakse tarvilikuks sõjaseadust veel edasi pikendada 1½ aastaks. Ma ei näe tõesti, millega oleks sarnane samm õigustatud, mis jaoks seda tarvis oli. Üldiselt on ometi selge, et see ja muud sarnased sammud tingitud on suurel määral sellest kuristikust, mis oli tekkinud viimaseil ajal valitsuse ja Eesti seltskonna vahel.

Meie kuulsime üht väga kõva ütelist härra Riigivanema poolt ühele linnavalitsusele Eestis, nimelt — tema ei mõista enam selle linna keelt! Jutt on nimelt Viljandi linnavolikogu märgukirjast valitsusele. See märgukiri oli ühehääleliselt linnavolikogu poolt aktsepteeritud. Selles ei olnud mingisuguseid lubamatuid ütelsusi, vaid ainult linnavolikogu julges valitsuse tähelepanukategooriliselt ühe asjaolu peale pöörata. Kuid Riigivanem deklareerib: tema ei mõistvat enam seda keelt. Nähtavasti on asjaolu sarnane, et härra Riigivanem paljude linnade, maakondade ja valdade keelt enam küllalt hästi ei mõista, sellepärast et temal poliitiline kontakt ja vastastikune arusaamine on puudunud suure hulga rahvakihtidega Eestis.

Ka teise linna esitusele on härra Riigivanemaga olnud neil päevil sarnane kokkupuutumine, mida meie päris õigeaks ei saa tunnustada. Ma mõtlen nimelt Tallinna linnavalitsuse esitajate kutsumist härra Riigivanema juurde, kus neile teatud maksuliste kohuste täitmist taheti riigivõimu prestiishiga peale sundida. Muidugi on ju riigivõim kohustatud ja õigustatud sarnastes küsimustes oma seisukohta avaldama, aga see ei või nii sundida, nagu meie seda Toompeal teame sündinud olevat, ja kui see sündida võis, siis on siin nähtavasti jälle tegemist sama hingelise seisukorraga, nagu Viljandi linnavolikogu märgukirja hindamiseltgi, nimelt, et härra Riigivanem ei ole küllaldaselt mõistnud pealinna keelt.

Kõike seda lõpuks üldiselt kokku võttes ja lühidalt konstateerides, nimelt et praegune valitsus on lubanud endale üleliiga suuri ütelsusi, ähvardusi ja rusikaga vastu lauda lõomist, seistes ise seal juures töötavate rahvakihtidega Eestis konflikti jalal ja ka keskmise kihi keelt mitte enam mõistes on sotsialistid õigustatud härra Riigivanemale ütleva, et meie usaldust ei ole temal valitsuse loomise ja ametisse kinnitamise päeval olnud; veel vähem on sotsialistidel usaldust valitsuse vastu tänasel silmapilgul. Meie oleme kõigil asjalikkudel põhjustel ja kaalumistel sunnitud keelduma härra Riigivanemale usaldust andmast.

A. Anderkopp (tõer): Austatud Riigikogu liikmed! Vabariigi Valitsuse juht on Riigikogule ette seadnud usalduseküsümuse.

Meile paistab sarnane talitamine praegusel silmapilgul rohkem kui vöörastav. Vabariigi Valitsuse juht on pööranud Riigikogu poole pikkade seletustega, Vabariigi Valitsuse juht on hoiatanud Riigikogu teatud sammude eest, mis vastolus olevat meie põhiseadusega, mis vastolus olevat nende kultuuriliste mõistetega, mida mööda peab Eesti rahvas käima. Neid seletusi on Riigikogu kaalunud ja leidnud kerged olema. Härra Riigivanemal oleks küll alust ja põhjust juba sellest tarvilikke järeldusi teha. Kui siin aga siiski teist teed käiakse ja nähtavasti sealpool arvamisel ollakse, et valitsusel mingisuguseks muuks otstarbeks usalduseküsimumst tarvis on, sest meil tahab väga vähe kahtlust olla, et need rühmad, kes on seal valitsuse seljataga istunud, ka oma käed edaspidi püsti tõstavad valitsuse kaitseks, ei tohiks meie seisukoht avaldamata jääda. Mul oli võimalus meie rühma nimel juba Vabariigi Valitsuse deklaratsiooni puhul tähendada seda vahet, mis meil ja uuel valitsusel olema saab. Meil oli juba siis põhjust näidata, et meie sellele valitsusele oma usaldust vaevalt anda saame. Need nädalad ja kuud, mis uue valitsuse kokkuastumisest saadik mööda on läinud, on näidanud, et meie eksinud ei ole. Päevad päevade järele ja nädalad nädalate peale on toonud lahkuminekuid mitte ainult valitsuse töös, vaid ka seadusandlikus töös Toompeal, olgu komisjonis või Riigikogus. Sellepärast on arusaadav, et meil mingisugust põhjust ei ole praegusele Vabariigi Valitsusele muud öelda, kui seda, mis meie kuude eest öelnud oleme, see on et meie talle usaldust avaldada ei saa.

A. Sprenk (tp): Meil, Eesti tööliste parteil, tuleb ainult tervitada, kui niisugune tagurlik valitsus ära astub, sest selle valitsuse ajal ei ole tööliklassile kõige vähematki head tehtud ja seda ei ole loota tulevikuski. See arusaamine oli meil juba selle valitsuse moodustamise ajal, ja meie hääletasime tema vastu. Kui meie vaatame seda aega, nimelt endise tsariaegse tööliklassi võitlusabinõusid — streiki, siis on see meil Eestis ära võetud ja ei lubata streikida igasuguste ettekäänete all. Ükski töö-ala ei kuulu niisuguste hulka, kus võiks streikida. Palku juurde ei panda ja töölistel ei jää muud üle, kui ennast puua ja maha lasta. See on ainukene abinõu, teisi ei ole, sest isegi väljarändamine on kinni pandud. Kui meie vaatame streiki, mis oli Narva-Kreenholmi vabrikus, siis ka see kägistati seal ära, ja niisama oli lugu Vene-Balti tehastes, kuhu kaitseliit sisse käsutati, kui inimesed läksid oma ärateenitud palku nõudma. Aga seda nad ei hinda sugugi, kui tööliklassid peavad nälgima.

Siit paremalt poolt öeldakse, et veel ei leita surnuid inimesi uulitsal, aga igapäev tuleb juhtumisi ette, kus 2—3 inimest ennast üles poob. Ja mispärast see tuleb, see tuleb sellepärast, et inimesed majanduslikus kitsikuses on, ja valitsus ei mõtlegi nende olukorda parandada. Viimastel päevadel oli jällegi tööliste ühekordne palgalisa küsimus arutamisel, kuid siis öeldi, et ei ole tarvis midagi anda. Nüüd jällegi lükatakse riigiametnikkude ja tööliste palganormi tõstmine edasi, nagu tänases lehes seisis, et enne 1. aprilli ei suudeta uusi palku maksuma panna. See on lubamata tööliste narrimine. Mina ei tea, miks seal ei jõuta, aga kui üks väljamaalane siia tuleb, siis jõutakse küll 30—50.000 välja anda, et siia tuua mõned lilled riigikoguhuone ehtimiseks, aga kui tööliste kasuks tuleb midagi välja anda, siis ei jõuta, vaid naerdakse ning hirvitatakse, et tööliklass näevad välja nende meelest kui kahtlane element, ning paremalt poolt on isegi öeldud, et kes nad muud ikka võivad olla, kui kommunistid. Täna kuulsime kirikumaade asjus, kus põhjendati põhiseadusele. Kas teie tööliste jaoks ka põhiseadusi peate? Kas need ilusad loosungid ja laused, mis vabariigi alguses üles seati, kas neist on kinni peetud? Mitte ühestki neist pole kinni peetud. Tuleb isegi välja niisuguseid vigureid, et kui keegi tähtis tegelane on kelmust teinud, siis ei või seda asja suure kellä külge panna, vaid likvideeritakse kodusel teel. Niisugune on seisukord, ja nagu täna kuulda oli, et Eesti riik olevat nagu oksjonil ja teda kaubeldakse nagu lehma. Niisugust valitsust, kes üldisi rahvahuvisid ei kaitse, kes on Eesti riigile ja tööliklassile hädaohtlik, niisugust valitsust ei saa meie pooldada ja hääletame tema vastu.

Riigivanem J. Teemant: Lugupeetud rahvaesitus! Teie annate täna oma otsuse. Seda otsust ei tee teie sõnade järgi, vaid tegude järgi. Valitsus on oma terve tööjõu pühendanud Eesti vabariigi edenemiseks. Inimese jõud on piiratud, ka eksitused on võimalikud. Üks või teine kord võis ka valitsus eksida. Tahe on tal aga hea olnud, ja kui meie vaated selles või teises küsimuses lahku lähivad, minu härrad, siis on see teile arusaadav. Aga et Vabariigi Valitsust mingisugune isiklik huvi oleks juhtinud, seda ei olnud, seda peate ka teie tunnustama. Vabariigi Valitsus ootab sellepärast rahulikult teie seisukohta, ja kui see eitav valitsuse suhtes on, siis ei ole sellega midagi veel katki. Eesti rahvaesitusel on tervet jõudu, meie saame seisukorrast üle. Mina aga arvan, et kui teie vaatate valitsuse tegude peale, siis ei ole teil põhjust talle umbusaldust avaldada, mida küll mõnelt poolt soovitakse.

Juhataja **M. Martna:** Panen usalduseküsimume hääletamisele. (Hääletatakse.) Valitsusele usalduse avaldamise poolt on 50 häält, vastu 39 häält, seega on Vabariigi Valitsusele usaldust avaldatud. Sõna on isiklikus asjas rkl. Gustavson'il.

O. Gustavson (stp), kohalt: Ei tarvita.

Algkirjale alla kirjutatud:

Juhataja **M. Martna:** On ettepanek tehtud, koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 22.

Riigikogu abiesimees **M. Martna.**

Abisekretär **O. Liigand.**